

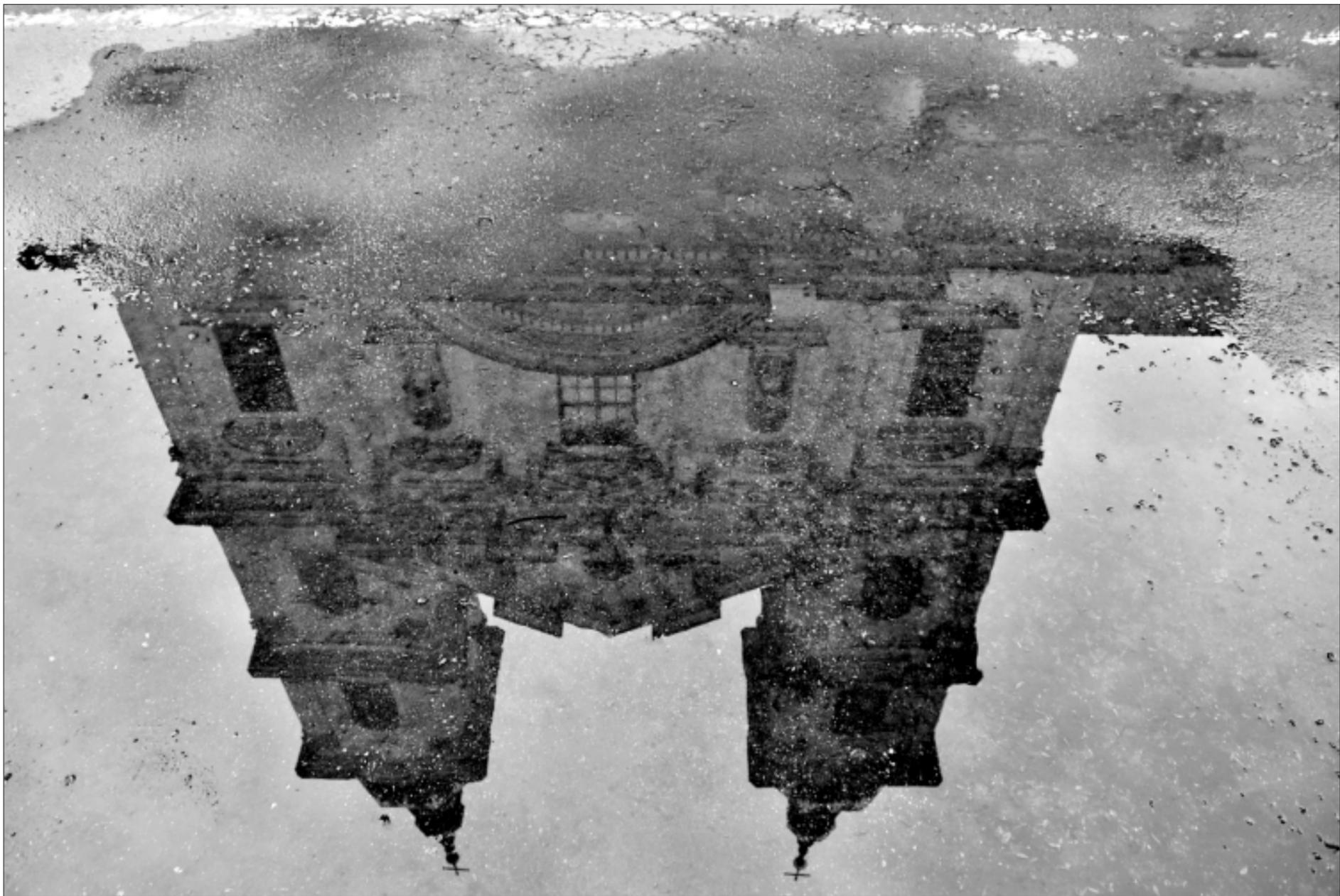
KULTÚRA

ROČNÍK XVII. – č. 12

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

11. JÚNA 2014

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRIŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0911 286 452 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,50 €

Snímka: Katarína Džunková

Nástupu revolúcie predchádza rozpad spirituálnych potrieb ako nádej, láska, viera, krása, cnosti, dobro. Tieto spirituálne potreby znamenajú existenciu určitéj úroveň vzťahu prirodzeného a nadprirodzeného. Reálne žijeme, ako môžeme pozorovať, približne strednú úroveň spirituálnych potrieb. Ich plné naplnenie predpokladá to, čo náboženstvo označuje ako nebo. A ich úplná absencia je stavom, ktorý sa spája s peklom.

Revolúciám predchádza taký stav pomerov v spoločenskom živote, ktorý podporuje rezignáciu na tieto spirituálne potreby. Môže ísť o prechodné pomery, kedy nie sú ešte vytvorené potrebné spoločenské rámce pravidiel, zákonov, fungujúcich hodnôt.

Čiastočne to platí aj o období po spoločenských zmenách roku 1989. Ale iba čiastočne. Taký stav môže byť aj výsledkom ostrého zápasu o človeka, jeho svedomie, jeho myslenie, jeho svetonázor.

Spirituálne potreby sú spojené s osobnosťou človeka, s tým, že je disponovaný byť osobou už tým, že má dušu, ktorá oživuje telo. Preto názor niektorých postmoderných smerov, ktoré tvrdia, že človek nie je osobou, že osobnosť je prekonaná kategória, vlastne spochybňuje spirituálne potreby.

Revolúcie ako kríza...

Materializmus totality presadzoval, že človek je tvorený iba sociálne, technicky, že je akoby konštrukciou. Na likvidovanie nepodarených konštruktov boli ustanovené gulagy. Nad každým visela hrozba, za aký konštrukt bude považovaný. Môžu to byť aj umelo vytvorené krízy, ktoré zabraňujú, aby si ľudia v prechodnom období usporiadali pomery, aby utvárali podmienky aj pre ich spirituálne potreby. Môže ísť o zámerne zhoršovanie pozície človeka, aby rezignoval, zúfal si a tak oslabil spirituálne potreby.

Spirituálne potreby nás v kresťanskej civilizovanej spoločnosti zjednocujú. Revolúcie zjednocujú ľudí na najnižšej biologickej úrovni. Ako píše Ortega y Gasset v známej publikácii *Vzbura davu*, dav tvoria ľudia, ktorí dosiahli zjednotenie na najnižšej, biologickej úrovni, na úrovni silného afektu. Takéto primitívne zjednotenie vyvoláva ilúziu rovnakosti, ktorú si navzájom potvrdzujú davovým správaním. Beda potom tým, ktorí sú iní. Takto sa vytvára výbušná ľudská zmes, ktorá

STANISLAV HVOZDÍK

môže ničieť. Nezriedka je vyvolávaná a doslova pestovaná zo zákulisia, aby sa stala dynamitom revolúcie. Cez tento dynamit sa vytvorí prach a popol, ktorý pomôže revolučnej menšine ovládnuť väčšinu spoločnosti.

Rozpad spirituálnych potrieb môže byť pod vplyvom nezodpovedného života v nadmernom blahobyte. V našich podmienkach zľudovel názov oligarchovia. Rozpad týchto potrieb môže byť aj pod vplyvom ohromnej núdze. Vytvára sa tak podhubie krvavých a radikálnych revolúcií. Aj ukrajinský majdan, radikalizovaný snajpermi, bol takou radikálnou, krvavou revolúciou. Nájde tam masu, dav, ktorého členovia majú pocit, že už nevládzu žiť v núdzných, nespravodlivých pomeroch. Ba často predrevolučným signálom je, ak núdzni paradoxne volia oligarchu. Úroveň spirituálnych potrieb môže byť na veľmi nízkej úrovni, a tak vzniká veľká túžba po ideáli a potom je

ľahké podsunúť šuťom ilúziu. Môže sa stať, že si zvolia majstra na pušný prach. Prechodnými zmenami alebo aj v dôsledku úmyselného poškodenia. Dezorientovaná spoločnosť hľadá svoje centrum ako symbol minimálnej a nevyhnutnej jednoty. Akceptovateľné centrum musí vyjadrovať všetky trajektórie, ktoré boli potvrdené ako zmysluplné a často vykúpené utrpením celých generácií. Revolúcia sa naopak pokúša všetko nahraďiť sebou. Naindukujú predtým človeku, že je malý a nemôže si dovoliť povedať pravdu. Tak podkopávajú prirodzený vývoj evolučnej povahy. Takéto procesy súvisia s revolúciami, ktoré berú možnosť evolučnému vývinu. Nielen v podobe biologicko-psychologickej, ale predovšetkým v podobe psychologicko-duchovnej. V tejto sa rozpoznáva človek, že jeho identita môže prekročiť materiálne podmienky jeho života, ich logiku. Jednoducho vyššie reguluje nižšie.

(Pokračovanie na nasledujúcej strane)

Za sedemnást' rokov vydávania Kultúry som už viackrát napísal, že sa jedna totalita iba pretransformovala na inú, resp. jedna veľká totalita sa rozpadla na mnoho malých. A nech nikoho nemýli, že niekto kritizuje tú boľševickú - to nie je nijaký dôkaz, že tým nezastiera svoje totalitné myslenie.

Najnovšie túto skutočnosť potvrdila poslankyňa Národnej rady SR za SDKÚ pani Magda Vášáryová. Zrejme vyčerpala repertoár svojich útokov na všetko slovenské, keď už na Masarykovej univerzite v Brne vedela tvrdiť, že Andreja Hlinku financovali Poliaci a Maďari, samozrejme s koristným cieľom vytrhnúť Slovensko z bratského českého objatia, a tak si zobrala na paškál kultúrne časopisy, osobitne našu Kultúru.

Nebudem rozoberať jej tvrdenia. Všetky zodpovedajú duchu a štruktúre jej politického myslenia, totalitného a nedemokratického, vôbec nie vzdialeného od myslenia nedávno zosnulého Vasiľa Biľaka. Naosta-

Poslankyňa Vášáryová žiada zakázať Kultúru

TEODOR KRIŽKA

tok, môžete si ich vypočúť zo záznamu Národnej rady SR (http://mmserv2.nrsr.sk/NRSR-Internet/Vystupenie/122106/Vasaryova_Magdalena.html).

Zhrnuté a podčiarknuté, pani poslankyňa žiada okamžité zastavenie vydávania časopisu Kultúra.

Až do vystúpenia tejto politickej herečky či hrajúcej političky som sa vyhýbal akémukoľvek menovitému kritizovaniu osôb. Ani tentoraz by som nespomenul konkrétne meno. Jej názory sú už aj tak široko známe a málokoho prekvapia ergo málokoho zaujmajú. Obzvlášť sa mi nežiada komentovať niekoho, kto si nedal nijakú námahu, aby sa oboznámil s koncepciou časopisu, so šírkou jeho záberu, iba sa upriamil na niekoľko úvah a samozrejme na publikovanie „právoplatne odsúdeného“ Alexandra Macha.

Nejdu mi slová do pera, úplne čestne priznávam. Premkol ma smútok nad tým, kto všetko si za horibilný poslanecký plat osobuje právo z tribúny odsudzovať námahu a obetu iných. Pochybujem, že by niekedy pani poslankyňa sedela v zime v nevykúrenej miestnosti a sliedala do neskorej noci, alebo i do rána nad článkami, s obavou, či ešte bude mať na ďalšie vydanie. Pochybujem, že by mala v šuplíku šesť nevydaných básnických kníh, teda vlastne podstatnú časť diela, len pre nedostatok finančných prostriedkov. Nakoniec pochybujem, že niekedy niektorú z mojich básnických kníh ona, kresťanka, obdivovateľka pápeža Františka, držala v rukách. Isto si moje verše, s ktorými deti už mnoho rokov vífázia na recitačných súťažiach, ani nevyočula. Ako by aj mohla, keď verejnoprávny rozhlas odvysielala raz do roka niečo odo mňa, aj to za posledné roky iba niekoľko mojich prekladov básni Borisa Pasternaka.

Premkol ma smútok, lebo sa cítim ako vo vyhnanstve v krajine, ktorú by som nikdy neopustil, ani keby mi hrozilo väzenie ako Alexandrovi Machovi, ani smrť. Práve pre tento smútok nad ukradnutou revolúciou, ktorá sľubovala raj a neúčast' vo vojenských blokoch, a ktorá dnes úplne cynicky posielala našich vojakov na Ukrajinu, som už pomaly pred dvoma desaťročiami založil Kultúru. Básnik Ján Buzássy sa vtedy, na samom začiatku, domnieval, že vydržím tri mesiace...

Názory pani poslankyne považujem veľmi dávno za extrémistické a krivdiace slovenskému národu. Nikdy mi však ani nenapadlo, aby som žiadal zakázať jej ich.

Ubezpečujem pani Vášáryovú, že aj preto vydržím až do smrti.

(Pokračovanie z 1. strany)

Takýto evolučný vývin reaguje na riziká spirituálnej núdze a vytvára podmienky na zlepšenie stavu, pretože paradoxne s úpadkom rastie hlad po spiritualite.

Aj dnes je hlad po spiritualite. A že došlo k takému stavu ako v súčasnosti, je okrem iného aj výsledkom chybných interpretácií situácie zo strany oprávnených autorit.

Aj dnes pozorujeme zápas o človeka, jeho svetonázor, svedomie, filozofiu, hodnotový svet. Mal by to byť zápas, ktorý možno akceptovať v demokratických podmienkach, ktoré by mali byť definované najmä rovnosťou príležitostí. A našej spoločnosti chýba práve táto rovnosť. Dôležité miesto by tu mali mať verejnoprávne komunikačné prostriedky, ktoré by boli zárukou objektívnej informovanosti. Že bude existovať verejný záujem, aby sa zamedzilo vedeniu psychologickej vojny, ktorá bude manipulovať vedomím verejnosti, aby ospravedlnila nejakú agresiu. Tak to bolo napríklad pri Iraku. A žiaľ, ako mnohé veci naznačujú, aj v ukrajinskej kríze. Zneužíva sa pri om rozkradnutá psychológia, jej poznatkový systém, ktorý sa poskladá tak, aby sa napomohlo takému spoločenskému vedomiu, ktoré napomôže nejakému agresívnemu zámeru.

Psychológovia by mali o takomto zneužívaní psychológie písať viac.

Na jednej strane sa ponúka zjednodušený, často primitívny pohľad na život, krátkodobý lákavý, ale prax takého života nedokáže uradiť a udržiavať všetky potrebné zložky civilizačných a kultúrnych procesov v spoločnosti. Inštitúcie prestávajú v takto ovplyvňovanej spoločnosti fungovať. To prehlbuje stres občanov. Na druhej strane je tu veľká skupina občanov, ktorí zápasia o orientáciu a prijímajú starosti tejto situácie. A je tu skupina ľudí, ktorá odmieta vyšlienkovať a nebi a pekle, nie je citlivá na spirituálne potreby ľudí.

V minulosti, za totality, takými boli radikálni, najčastejšie profesionálni revolucionári. Takí sa objavujú aj dnes v krajínach rozbitých radikálnymi revolúciami. Zložitost' ich ľudskej situácie je daná aj predpokladom, že každé „dobro“ je výsledkom iba nejakého jeho dialektického protipólu, a tým je „zlo“, ktoré chceli odstrániť. Iba toľko dobra, koľko bolo zla. Kto sa ocitne za plotom takto vymedzeného dobra, je kontrarevolucionár. Revolúcia takto ničí kritériá v rozvoji spoločnosti a hlavne kritériá vo vývine osobnosti, kde majú spirituálne potreby svoje dôležité miesto.

Pozorujeme úsilie o umenšovanie človeka. Nie v zmysle kresťanskom: kto stratí svoj život, nájde ho. Lebo toto nie je umenšovanie človeka. To je vyzliekanie sa zo starého človeka. Pozorujeme umenšovanie, aby sa uvoľnilo miesto pre neosobnú štruktúru. Atribútmi sú spolitizovaný štrukturalizmus v jeho materialistickej podobe a spolitizovaná, ateisticky chápaná psychoanalýza s jej záporným vzťahom k náboženskému. Mení sa potichu rovnosť príležitostí a pozícia ľudského subjektu, ktorý je nadaný potrebou mať zmysel, význam. V no-

Revolúcie ako kríza... ...vo vývine európskeho JA

vej pozícii ľudský subjekt už nie je osobnosťou, osobou, ktorá hľadá zmysel. Je umenšovaný práve o výsadu hľadať a nachádzať zmysel a robiť seba výbery pre niekoho a pre niečo tak, aby sa naplnil spirituálny motív mať viacej života. Prirodzený motív mať zmysel života.

Uplatňuje sa znova predstava, že ľudský svet sa konštruuje tak, ako sa konštruuje technický svet. Subjekt je pasívny, je determinovaný iba sociálnou štruktúrou. Štruktúra dáva zmysel a identitu. Tým, že človek vstupí do štruktúry, ktorá má nejakú sociálnu podobu, napríklad pracovné miesto, alebo dozorná rada, dostáva identitu od štruktúry. On sám osebe nie je ničím. Iba číslom, ktoré možno dosadzovať do vzorcov štruktúr. Nádej je potom v tom, ako sa spolu kombinujú sociálne štruktúry. Jednotlivec praktizuje iba danú štruktúru. Nie on je subjektom, ale štruktúra je subjektom. Ako sa uvádza v personalistickej kritike štrukturalizmu, všetko aj význam je obetovaný novému božstvu, ktorým je štruktúra.

Nemyslíme my sami, ale štruktúra myslí v nás.

Ako uvádza Lévi Straus, jeden z autorov tejto koncepcie, štruktúra má skôr nás ako my štruktúru. Štruktúra je absolútna. Človek je relatívny. Je iba funkciou štruktúry. Je to iba segment, neosobný stavebný materiál štruktúry. To dáva príležitosti pre manipuláciu človekom.

V čase, keď európske národy delegujú veľkú časť svojej kompetencie do Bruselu, vzniká nové centrum veľkej moci a oprávnenie sa môžeme pýtať či to nebude neosobná nadnárodná moc štruktúr. Môže odstaviť národy od ich úloh, ako ju sformuloval Ján Pavol II. Bojovať proti dvom totalitám, individualizmu a kolektivismu.

Riziko spočíva v tom, že politika si môže osvojiť tento vedecký názor za svoj vysvetľujúci rámec skutočnosti. Človek už nie je chránený tým, že trvá snaha porozumieť mu ako jedinečnému, neopakovateľnému, ako nositeľovi možnosti objaviť sa ako autentická, tvorivá osoba. A to najmä v podmienkach, ktoré usilujú o nejakú mechanickú štandardizáciu ľudí.

Už najširšie povedomie verejnosti zaznamenalo signály normovať na úkor hodnôt. Človek sa stáva anonymnou súčasťou priemerných, uniformovaných štandardov. Je podobný včele v úli, kde sa s jednotlivou včelou neráta. V dejinnom procese sa jednotlivosť stráca. Vzniká úsilie umenšiť človeka na najmenšiu možnú jednotku a umocniť nejaké riadiace centrum, ktoré bude generovať predpisy, moc. Umenšený človek sa na všetko prispôbi. Aj zákonom štruktúry.

Zdá sa mi, že aj súčasná ukrajinská kríza je výsledkom snahy zameniť mentálno-geografické miesto národa za redukovaný výpočet, ktorého výsledkom je, že sa národ stáva strategickým bodom. Človek je iba číslom v tomto strategickom bode nejakých geopolitických plánov. Tak ako v minulosti boli Stredoeurópania manipulovaní, sú manipulovaní aj dnes. Jednotlivec nemá cenu a pretože je zbavený svojej hodnoty. Každý je nahraditeľný každým. Je dovolené vyrábať dav aj tým, že sa zosilnia jeho

afekty. Dav stratil kontakt s osobou, stratí súdnosť a možno cez neho presadiť revolučnú menšinu, ktorá z večera na ráno ovládne krajinu. Po vytriezvení sa ľudia čudujú, čo sa stalo. Tendenciu obnoviť personálnosť sa nová moc snaží depersonalizovať.

V namáhavom procese je nádej, že sa po zdĺhavom, príbrzdom vývoji spoločnosti predsa len presadí človek spirituálnych potrieb, ktoré sú dôležitým kritériom jeho osobnostného vývinu. Radikálna revolúcia ničí spirituálne potreby, ktoré by sa mohli stať referenčným rámcom pre JA človeka. Od toho závisí, ako dlho bude spoločnosť putovať púšťou.

V kontexte vedeckého systému možno prijať skutočnosť, že tento smer štrukturalizmu môže pomôcť nazrieť, ako sa utvára to sociálne, diskurzom, odkrytím jeho povahy cez jazyk, ktorý je aspektom aj sociálneho, môže ho spoluvytvárať. Alebo ak stuhlo poznávanie do zvykov, stereotypov, ktoré už kvária človeka. Musí však pretrvávajúť možnosť vyjadriť limity štrukturalizmu, jeho kritiku, že odopiera ľudskému subjektu jeho dôležitú potrebu poznávať zmysel života, mať zmysel života a poznať významy. Že dáva význam iba zvukom. To vnútorné popiera. Rozpoznávať spirituálny motív mať viacej života v transcencii ponad materiálne nie je jeho ignorovaním, ale hľadaním, kedy má zmysel. Neodporuje zmyslu života ako prirodzenému motívu. Politizácia tohto smeru môže slúžiť na bagatelizovanie ľudského bytia. Politika tak môže nakumulovať obrovskú moc humanitou nekontrolovateľných prostriedkov. Symptómom je, že cieľ svätia prostriedky. Občan znamená veľmi málo. Ľudia majú pocit, že sú iba číslami vo výpočtoch. Pretože človek je chápaný iba ako segment hmotnej povahy, ktorý je nahraditeľný iným segmentom. Človek stratil cenu, je tovarom potrebným pre štruktúry. Nazdávam sa, že súčasné radikálne revolúcie svojimi surovosťami čerpajú ospravedlnenie z toho spolitizovaného štrukturalizmu.

Dobro je závislé od svojho protipólu, ktorým je zlo. Iba toľko dobra, koľko bolo zla. Táto dialektika zakladá vylúčenia, o ktorých píše súčasný pápež František. Aj vylučovanie veľkých skupín ľudí je symptómom tohto vývoja spoločnosti. Do toho zapadá aj technológia radikalizovať nespokojnosť ľudí aj tak, že budú zabíjaní utajenými snajpermi, aby sa povzbudilo ich rozhorčenie. To je to zlo, ktoré má pomôcť svojmu protipólu - „dobru“, ktoré už nie je regulované svedomím, ale mutáciou štruktúr. Vylúčenie tohto štrukturalizmu, politikami, zo systému vedy, ktorá ho môže kontrolovať, zlou politikou, povedie k zmene pozície ľudského subjektu, že nebude mať žiadnu hodnotu, iba tú, ktorú potrebuje štruktúra. Môže sa vyvinúť taká mutácia štruktúr, kde každý, kto je ešte spôsobilý mať názor, bude vnímaný ako nepriateľ. Slovo bude mať najmocnejšia štruktúra. Tá vymyslí „témy“, za ktoré sa bude udeľovať pochvala a „témy“ zakázané.

Mení sa rovnosť príležitostí. Nadprirodzeného niet, štruktúra také niečo onepozná. Potom niet hriechu. Kresťanská identita ľudí môže byť thraná šelmou psycholo-

gického týrania v mene pseudopsychologických záverov, ktoré boli rozkradnuté a odtrhnuté od systému psychológie zlou politikou. Mutácia týchto štruktúr môže predstavovať ničenie hodnôt. Človek sa stáva tovarom. Zásobníkom náhradných orgánov, predmetom momentálneho uspokojenia, dekonštrukcia ho nezachráni. Vrátí ho iba naspäť do materiálneho. Zachrániť ho môže iba návrat k jeho personálnosti. A personálnosť je výsledkom vzťahu ku spirituálnym potrebám a tie zase sú vo vzťahu k dôležitým kritériám vývinu jeho osobnosti, ktorými je prirodzený motív mať zmysel života a spirituálny motív mať viac toho pravého života.

Podobné teórie sa priťahujú. Zdá sa, že štrukturalizmus tejto materialistickej povahy priťahuje psychoanalýzu, vo Freudovom chápaní odmietajúcu náboženstvo. Na spolitizovanie psychoanalýzy poukazuje v kritickej reflexii logoterapeutka Lukasová v knihe Logoterapia a výchova. Konštatuje, že poruchy dnešného človeka majú svoj základ v osвете, ktorá ho zaplavuje oslavovaním pohlavného styku. Píše, že vzniká dojem, že život už nemá cenu, pokiaľ človek azda každý deň neprežíva sexuálne vyvrcholenie. Píše, že ľudskú sexualitu nemožno odtrhnúť od osobného vzťahu lásky. Píše, že Freud by pravdepodobne prehodnotil svoje teoretické závery, keby videl stav dnešnej spoločnosti. Píše, že všetko nepotlačovanie, odkryvanie a odžívajúce sexuálnych potrieb ničím neprispelo k duševnému ozdraveniu ľudstva. Nie homeostáza, vybitie všetkých napätí, vybitie, ktoré spôsobuje agresiu, je cieľom. Pretože homeostáza nie je konečným stavom človeka. Človek nie je ako mačka, ktorá vylihuje na slnku. Pretože toto vyhovuje iba biologickému. Ale na ľudskej, psychologickej úrovni je to psychoregulácia, regulácia osobnosťou a na ďalšej úrovni je to regulácia hodnotami. Iba ak objavíme hodnoty situácie, aj keď sú zasunuté či ignorované, iba tak objavíme zmysel, uvádza V. E. Frankl. Zníženie človeka iba na biologickú úroveň, píše Lukasová, vyvoláva mnoho problémov. Je tu potom bytosť, ktorá sa cíti znudená, sklamaná, prázdna, bez zmyslu a cieľa. A práve absencia takéhoto zmyslu je nenahraditeľným nedostatkom štrukturalizmu.

Výsledkom môže byť nekompletná identita človeka. Možno tu pripomenúť slovenského filozofa J. Letza, ktorý túto nekompletnú identitu vidí napríklad v nezriadenom sledovaní úspechu, jednostrannom zameraní na kariéru, finančný profit, iba na pôžitok a pod. Takáto neúplná identita sa rozpadáva ešte do neúplnejších čiastkových identít. Tento úpadok identít je neklamným príznakom celkového úpadku človeka a spoločnosti, píše. Za kritický moment Letz považuje nerozvinutú a uzavretú vzťah medzi osobou a osobnosťou. To znamená, že človek nevyužil možnosť utvárať sa nielen ako jedinečný systém z jeho psychosociálneho prostredia, ale aj ako jedinečnú duchovnú osobnosť, transcendentnú k tomuto sociálnemu systému. Môžeme povedať, transcendentná aj k sociálnej štruktúre. Táto nová duchovná kvalita sa dá spoznať nepriamo, napríklad cez

etický čin. No odкрытие osoby z individualita je z autentickej osobnosti, prostredníctvom nej. Podľa Letza je disponibilita osobou a osobnosťou založená vývojovo, presnejšie tvoriteľsky vývojovo. Reaktivuje sa v procesoch, na ktoré sa vzťahuje.

Podľa toho každý etický čin môže byť chápaný ako reaktivovanie sa cez duchovnú sféru voči okolnostiam. Napríklad senior rozpráva príbeh z času v totalite, kedy bol zatknutý za Bielu légii. Niektorí ju chápali ako hnutie, ktoré chcelo návrat k demokracii po puči roku 1948. Iní uvádzali, že išlo aj o provokácie, ktoré mali dať dôvod na prenasledovanie kresťanov. Dotyčný bol odsúdený na 22 rokov väzenia. Odsedel jedenásť rokov. Nič pritom neurobil, bol to vykonštruovaný proces. Raz ho viezli na vyšetrovanie z Košíc do Trebišova. Išiel cez Dargov. Tam vyšetrovateľ zastavil a išiel na stranu do lesa, pričom mu z vrecka vypadla pištoľ. To poskytovalo veľké pokušenie vyslobodiť sa z nespravodlivého postavenia. Ale dotyčný tento spôsob odmietol ako neetický čin a pravdepodobne si tak zachránil život, pretože to mohla byť aj pasca. Iný príklad iného politického väzňa, nahovárali ho, aby v noci hodil granát do okna istému funkcionárovi, ktorý sa vyznačoval surovosťami voči ľuďom. V noci sadol na bicykel, ale keď šiel popri dome, považoval za niečo nenormálne, aby hodil granát do okna. Takito ľudia reaktivovali svoju duchovnosť, ktorú mali vytvorenú. Nazdávam sa, že táto vytvorená duchovnosť je reprezentovaná motívom mať viacej života. Predvídanie toho, že taký zlý čin by umenšil človeka práve o tento spirituálny motív mať viacej života. Teda nielen zmysel života, to je prirodzený motív, ale mať viacej života - to je spirituálny motív, ktorý reaguje na spirituálne potreby - dobro, krása, láska, nádej, viera, cnosti. Tie sa objavujú v podmienkach, kde sa odhaľujú hodnoty a nachádza sa zmysel života. Ale je tu aj línia tvoriteľská, línia božského. Platí, že milosťou, ako sme už spomínali Maritainu, človek nachádza samého seba bez toho, aby sa hľadal. Ustráži si ponúknutú vnútornú pozíciu, skúsenosť mať viacej života. Preto možno ho k sfunkčnovaniu hodnot a tak k ďalšiemu vývoju zmyslu života. To už je na každom z nás.

Spomenutí politickí väzni boli veriaci ľudia. Objavili sa ako autentické osoby v podmienkach, ktoré ich chceli štandardizovať do schémy radikálneho revolucionára. Mali vôľu a odmietli to.

V dnešnej dobe má radikálna revolúcia ľudský materiál hotový. Stačí iba mutácia štruktúr, aby sa aktivoval a deštruoval. Individuum nevie pracovať so svojou nespokojnosťou. Nemá vôľu. Vôľa sa dnes nepestuje ani vo výchove, ani v spoločnosti. Nevie ju chápať ako hľadanie zmyslu života alebo ako skúmanie vecí z pohľadu toho, ako mať viac života. Ale iba ako si viac užiť, zažiť, zabaviť sa pre túto chvíľu.

Citlivosť na motív viac života reguluje nespokojnosť. Nedovolí akcelerovať nepokoj do zla, pretože sa už neznižuje úroveň uspokojenia motívu mať viacej života. Ľudia túžia po vnútornom, po intimite, po spoľahlivosti.

Je potrebné odmietnuť radikálne krvavé revolúcie, pretože ničia spirituálne potreby ľudí a fragmetarizujú identitu ľudí a ničia kritéria vo vývine ľudského JA. Sú falošnou nádejou a vedú spoločnosť na púšť. Kresťanstvo a jeho starostlivosť o spirituálne potreby človeka, sprevádza človeka na jeho celoživotnej ceste. Vychováva človeka k motívu mať viac života ako spirituálnemu motívu. To pomáha aj k hľadaniu prirodzenému motívu mať zmysel života. Len takto sa dá prekonať kríza osobnosti, ktorú v súčasnosti pozorujeme aj v Európe.

STANISLAV HVOZDÍK

Prečo ten nadpis? Nuž, jedno-ducho preto, že táto dehonestujúca formulácia upútala moju pozornosť v knihe maďarsko-rakúskeho politológa a historika P. Lendvaia: *Die Ungarn. Priznám sa, nechcela som veriť vlastným očiam. Tieto pravdivé, ale mimoriadne ostré slová vmetol do očí regentovi Mikulášovi Horthyemu britský vyslanec sir Owen O'Malley, keď v súvislosti s tragickou smrťou ministerského predsedu Pála Telekiho v apríli roku 1941 vykonal kondolenčnú návštevu u regenta Horthyho. Pri tejto príležitosti britský vyslanec upozornil Horthyho na maďarskú príživnícku zahraničnú politiku. Vyslanec O'Malley regenta Horthyho nasledovne varoval: „Keď uzatvoríte s Nemeckom taký korupčný obchod, alebo sa budete chovať ako maďarská hyena nemeckého leva k niektorým štátom, s ktorými ste práve podpísali zmluvu o večnom priateľstve, nemôžete očakávať žiadne sympatie a vďačnosť víťaznej Veľkej Británie a USA, a zasľúžite si opovrhnutie a poníženie.“ Z pohľadu britského vyslanca hodnotenie maďarskej príživníckej zahraničnej politiky bolo priam otrasné a varovanie pre budúcnosť bolo celkom jednoznačné.*

A čo oprávňovalo britského diplomata použiť na adresu Horthyho a maďarskej vlády slová, aké diplomatický slovník pravdepodobne ani nepozná a ktoré v modernej diplomácii asi okrem uvedeného prípadu ani nikdy neboli použité?

Aby som zodpovedala danú otázku, opíšem situáciu, aká v tom čase panovala v Maďarsku. Z vďaky za podporu revizionistických cieľov, Maďarsko úplne opustilo aj dovtedy pochybnú politiku neutrality a stalo sa prisluhujúcim a príživujúcim sa spojencom Hitlera. Prejavilo sa to aj tým, že 20. novembra 1940 sa Maďarsko pripojilo k paktu troch: Nemecka, Talianska a Japonska. O tri týždne neskôr Maďarsko podpísalo s Južosláviu zmluvu „o večnom priateľstve.“ Nemecko sa však chystalo na vojnu proti Sovietskemu zväzu, a preto potrebovalo pacifikovať Balkán, čo v praxi znamenalo obsadiť Južosláviu. Nemecko vypracovalo plán, podľa ktorého sa uvedenej operácie malo zúčastniť aj Maďarsko. To bolo požadované, aby dalo k dispozícii svoje územie a aby sa so svojimi vojskými silami zúčastnilo aj vpádu do Južoslávie. Za túto službu Nemecko prisľúbilo Maďarom severné oblasti Južoslávie, ktoré pred Trianonom boli súčasťou Uhorska. Ministerský predseda Maďarska P. Teleki (a nebol to nijaký baránok) bol proti tomuto korupčným obchodu, lebo, ako napísal svojmu priateľovi, bol presvedčený, že: „Keď napadneme Južosláviu, vo svete to bude znamenať stratu našej cti. Moja situácia je veľmi obtiažna, lebo regent, polovica vlády a väčšina parlamentu sú proti mne.“ Regentovi Horthyemu P. Teleki napísal 3. apríla 1941 nasledujúci list: „Vaša Jasnosť! Stali sme sa vierolomní - zo zbabelosti - proti duchu zmluvy (s Juhosl. - pozn. aut.) o večnom priateľstve. Národ to cíti a my sme opovrhli jeho ct'ou. Postavili sme sa na stranu ničomníka (Hitlera - pozn. aut.), lebo v správach o tzv. zverstvách nie je pravdivé ani jediné slovo. Proti Maďarom ani proti Nemcom k ničomu takému nedošlo. Stanú sa z nás pohrebni havrani; ten najhanebnejší národ. Nezastavil som Ťa. Som vinný. 3. apríla 1941. Pál Teleki.“ Potom stlačil spúšť revolvera a zastreľil sa.

Nemecký lev a maďarská hyena

Telekiho varovanie, ba ani jeho samovražda nepomohli. Horthyho rozhodnutie po boku Nemcov napadnúť Južosláviu bolo definitívne. Vpád maďarskej armády do Južoslávie priniesol Maďarsku 11 417 km² a 1 025 506 obyvateľov, z ktorých Maďarov a pomaďarčencov bolo okolo 30%. O dva mesiace potom regent Horthy a maďarské vojenské kruhy, presvedčené o víťazstve Nemecka, vstúpili do vytúženej vojny proti Sovietskemu zväzu. Neskôr sa dostali do vojny s Veľkou Britániou a v decembri 1941 vyhlásili vojnu USA.

Príživníctvo, podľa O'Malleyho hyenizmus, má v maďarskej zahraničnej politike mnohoročnú históriu. Maďarsko-rakúsky historik a politológ P. Lendvai dal svojej knihe *Die Ungarn* výstižný podtitul *Ein Jahrtausend Sieger in Niederlagen* (1000 rokov víťazstiev v porážkach). Opíšem preto udalosti dvadsiateho storočia, kedy sa tento maďarský fenomén (príživníctvo) obzvlášť výrazne prejavoval alebo sa dotýkal histórie slovenského národa.

Koncom 19. a začiatkom 20. storočia sa v maďarskej tlači čoraz častejšie začali objavovať myšlienky, že Maďarsko sa môže stať vládnuou silou nad Rakúskom, Českom, Rumunskom, Srbskom, Bosnou a Dalmáciou. Tak šéfredaktor Budapešťianskeho spravodaja (Budapešti hirlap) Eugen Rákoši (Rákosi Jenő) vyslovil presvedčenie, že to sa môže realizovať vtedy, keď bude tridsať miliónov Maďarov. Potom sa Rakúsko-uhorská monarchia premení na Uhorsko-rakúsku monarchiu, ktorej hlavným mestom bude Budapešť a „Maďari budú pánmi východnej Európy.“ Iní literáti dokonca „rozpracovali“, ako tento proces bude prebiehať. Nacionalista P. Hoiťsi (Hoitsy Pál) písal: „Maďarský národ vnúti svoju vôľu Srbsku, lebo „Srbi nemajú kvality potrebné k nezávislej národnej existencii.“ Podľa Hoiťsiho skôr či neskôr aj Bulharsko bude musieť uznať maďarskú nadvládu a „naši potomkovia asi zažijú, že i v Sofii sa bude hovoriť po maďarsky“ atď.

V druhej dekáde 20. storočia bola menej ako jedna tretina z potrebných tridsiatich miliónov Maďarov, aby sa mohli začať realizovať strategické ciele. Napriek tomu maďarskí štátnici vyhlásenie vojny Srbsku privítali s veľkým nadšením. Napr. zlovestný maďarizátor gróf Apponi (Apponyi A.) vyhlásenie vojny Srbsku v uhorskom parlamente privítal nadšeným a hlasitým zvolaním: „Konečne!“ Aj maďarskí vojaci išli do vojny s heslom „Nech žije vojna!“ Srbsko síce malo byť porazené spoločnými silami Nemecka, Rakúsko-Uhorska. Turecka a Bulharska, ale maďarskí politici predpokladali, že ľahké víťazstvo nad Srbskom bude príspevom k realizácii maďarských strategických cieľov. Ako vieme z lokálnej malej vojny, ktorá mala zdegradovať Srbsko na úroveň satelita Rakúsko-Uhorska, vznikla svetová vojna, v ktorej Európa nivočila samu seba. Po štyroch rokoch krviprelievania vojna skončila porážkou Nemecka, Rakúsko-Uhorska a ich spojencov. Už 16. októbra 1918 opo-

zičný poslanec uhorského parlamentu M. Károli (Károlyi M.) prehlásil: „Vojnu sme prehrali, teraz je dôležité, aby sme neprehrali aj mier.“ Na druhý deň ministerský predseda uhorskej vlády Š. Tisa (Tisza I.) oznámil: „Uznávam, čo v svojej včerajšej reči vyhlásil gróf M. Károli. Uznávam, že sme túto vojnu prehrali.“ Premierove slová zapôsobili na „zdrvených poslancov a celú krajinu ako úder blesku.“ Sen o prechádzke po Belehrade odviaľ novový víchor.

Porobené národy získali možnosť oslobodiť sa spod cudzej nadvlády. Tak sa stalo, že Česi sa vymanili spod nadvlády Rakúšanov a Slováci sa vyslobodili z uhorského žalára národov. Tieto dva národy spolu s Rusínmi ži-

achránili a dodržiavania práv menšín. Ale to by ani neboli Maďari, keby svoje slovo a svoje záväzky dodržali.

Keď sa roku 1933 v Nemecku stal kancelárom Adolf Hitler, maďarská politická elita videla v tom veľkú príležitosť na revíziu Trianonskej zmluvy. Prvý európsky zahraničný politik, ktorý už v júni 1933 uskutočnil oficiálnu návštevu u Hitlera, bol z poverenia Horthyho maďarský ministerský predseda Július Gömböš (Gömbös Gyula). Gömböš sa snažil získať Hitlera pre Nemecko-taliansko-maďarsko-rakúsku revizionistickú alianciu. Nemecko to však odmietlo a Hitler zdôraznil, že záujmy Nemecka a Maďarska sa zhodujú len v prípade Česko-Slovenska. Maďari chceli nemeckú pomoc na získanie

júcimi v Podkarpatskej Rusi vytvorili v Európe nový štát: Česko-Slovensko. Víťazné mocnosti určili porazeným štátom nové hranice. Hranica medzi Slovenskom a Maďarskom bola stanovená mierovou zmluvou dňa 4. 6. 1920 v Trianone a viedla zhruba stredom národnostne zmiešaného územia tak, že za hranicou v Maďarsku ostalo približne toľko Slovákov ako Maďarov na Slovensku. Napriek tomu, že maďarská vláda túto zmluvu podpísala, žiadna z maďarských vlád sa s touto skutočnosťou nezmierila. Trianonská mierová zmluva z roku 1920 medzi iným v článkoch 54 - 60 zaviazala Maďarsko právne zabezpečiť a dodržiavať menšinové práva. Keď sa Maďarsko v roku 1922 uchádzalo o prijatie do Spoločnosti národov, zástupca Maďarska gróf Bánffy v mene maďarského národa a maďarskej vlády sa opätovne zaviazal a zdôraznil, že „budú zachovávať všetky medzinárodné zmluvy a záväzky,“ vrátane

územia, ktoré kedysi patrili k Uhorsku, ale súčasne si chceli udržať aj priazeň Anglicka a Francúzska. Hitler takúto maďarskú politiku charakterizoval nasledovne: „Chcú mnoho za deravý groš.“ V septembri 1935 bol Gömböš znovu u Hitlera, ale ten všeobecné revizionistické plány Maďarska znovu zamietol. V auguste 1936 navštívil Horthy Hitlera v Berchtesgadene a začal tam rozvíjať svoje revizionistické chůtky proti sudetom Maďarska a myšlienky útoku na Česko-Slovensko. Pri tejto príležitosti mu Hitler doporučil, aby sa Maďarsko voči Rumunsku a Južoslávii spravalo čo najzdržlivejšie. Keď 20. augusta 1938 Horthy s manželkou a veľkým sprievodom navštívil Hitlera v Kieli, hlavným bodom rokovania bola likvidácia Česko-Slovenska s priamou vojenskou účasťou maďarskej armády. Horthy to považoval za veľké riziko pre Maďarsko vzhľadom na zle vyzbrojenú a zle vy-cvičenú maďarskú armádu.

Spolupráca Hitlera s Horthym sa z roka na rok prehľbovala. Za účelom rozbitia Česko-Slovenska maďarská vláda uskutočňovala v rôznych inštitúciách, predovšetkým v Spoločnosti národov, dlhoročnú dezinformačnú kampaň o útlaku maďarskej menšiny na Slovensku. Komisári Spoločnosti národov dodržiavanie menšinových práv na Slovensku kontrolovali a konštatovali, že „v Česko-Slovensku sú zabezpečované na vyššej úrovni, ako to stanovujú mierové zmluvy.“ Ani náznak ničoho podobného však v horthyovskom Maďarsku nebol.

Dlhoročná dezinformačná kampaň o útlaku nemeckej a maďarskej menšiny v Česko-Slovensku viedla potom k Mníchovskému diktátu a k tzv. Viedenskej arbitráži, čo vlastne nebola nijaká arbitráž, ale diktát.

Hitler pozval maďarských predstaviteľov znovu na 20. septembra do svojho sídla v Berchtesgadene a znovu opakovane svoj pôvodný návrh, aby súčasne s nemeckým útokom na Česko - Slovensko zaútočili aj maďarské jednotky. Maďarskí predstavitelia teraz už s Hitlerovým návrhom súhlasili, zmobilizovali 100 000 záložníkov a Hitlerovi prisľúbili, že na Česko-Slovensko zaútočia z tylu. Maďarskí historici píše, ako sa Horthy a ministerskému predsedovi Imrédymu uľavilo, keď sa neskôr dozvedeli, že nemecké požiadavky budú prejednané na konferencii štyroch mocností 29. septembra v Mníchove. Výsledky tejto konferencie prijali v Maďarsku s veľkým sklamaním, lebo o maďarských požiadavkách sa tam vôbec nerokovalo. Bola tam len doložka, že maďarské požiadavky sa majú riešiť vzájomnou dohodou s Česko-Slovenskom. Česko-slovensko-maďarské rozhovory sa konali v dňoch 9. - 13. októbra 1938 v Komárne, ale skončili sa bez výsledku, lebo maďarská delegácia neprišla do Komárna rokovať, ale diktovať. Návrh, ktorý predložila česko-slovenská strana a ktorý bol založený na etnickom princípe reciprocity, maďarská delegácia ani nepreštudovala a prehlásila ho za neprijateľný. Potom maďarská vláda svoje nároky uplatňovala priamo u signatárov mníchovskej dohody.

Arbitrážne konanie prebiehalo 2. novembra 1938 vo Viedni a v úlohe arbitrov boli len J. Ribbentrop za Nemecko a G. Ciano za Taliansko. Západné mocnosti, Anglicko a Francúzsko „dali od celej záležitosti ruky preč“, keď videli, že pri rokovaniach s Hitlerom alebo jeho vyslancami ide vždy len o diktát, a nie o rokovanie.

V dôsledku Viedenského diktátu Slovensko bolo okradnuté o 10 390 km² územia a 859 885 obyvateľov, z ktorých sa k maďarskej národnosti hlásilo 405 808, teda menej ako polovica. 284 934 osôb bolo slovenskej národnosti, zvyšok boli Židia, Cigáni, Nemci a Rusíni. Maďari okupovali naše mestá Senec, Galantu, Nové Zámky, Levice, Komárno, Lučenec, Rimavskú Sobotu, Rožňavu a Košice s okolím.

Maďarizačná politika, ktorú uplatňovala maďarská vláda, mimoriadne sťažovala a strpčovala život Slovákov, ktorí sa dostali na okupované územie.

Na okupované územia ako prvá pripochodovala maďarská tzv. Rondoš gárda (Garda otrhancov), čo boli väčšinou deklarovane živí, ktoré hneď začali obyvateľstvo terorizovať. Kde prišli všade rabovali a zvlášť veľkú radosť im spôsobovalo rozbíjanie slovenských knižnic a pá-

lenie slovenských kníh. V istej obci to robili aj cez bohoslužby a na protesty občanov odpovedali: „Nech zhorí váš slovenský Boh a váš pastier sviň.“ S armádou prišlo mnoho úradníkov a dobrodruhov, ktorí sa vrhli na dobre zásobené slovenské obchody. Vykúpili všetok tovar, ktorého na rozdiel od Maďarska na Slovensku bolo dost a bol lacný. Po okupácii nastali etnické čistky veľkého rozsahu. Zoznamy Slovákov a Čechov angažovaných najmä kultúrne, národne a hospodársky, vypracovali pre okupačnú moc miestni obyvatelia hlásiaci sa k maďarskej národnosti. Uskutočňovali sa previerky zamestnancov v štátnej a verejnej správe, advokátov, lekárov, lekárnikov a pod.

Slovákov prepúšťali zo zamestnania, prípadne ich za účelom asimilácie prekladali do Maďarska. Prepusteným zamestnancom často nevyplatili ani mzdu a strácali aj nárok na dôchodok. Prepustili 700 železničiarov a na ich miesta prijali pracovníkov z Maďarska. Slovákom a Židom odoberali živnostenské listy. Rušili slovenské školy, vyhnali 900 slovenských učiteľov. Školské vyučovanie začínalo i končilo každý deň po dobu najmenej 20 rokov, vždy maďarským vyznaním viery : „Verím v jedného Boha, verím v jednu vlasť, verím vo večnú spravodlivosť božiu, verím v znovuzrodenie Veľkého Maďarska.“ Chudence deti sa takto museli v školách modliť. Takto sa do povedomia žiakov vtlačilo, že obnovenie starého Maďarska je „večná božia spravodlivosť.“ Takto sa pestuje v Maďarsku iredenta už od detských rokov. Na okupovaných územiach zrušili 10 slovenských gymnázií, 28 meštianskych škôl a 386 obecných škôl. Bolo zaznamenaných aj mnoho prípadov týrania Slovákov a to aj za to, ak niekto na otázku aké je národnosti odpovedal, že je Slovak. Kňazov nútili vykonávať bohoslužby po maďarsky; uvedomejších vyhnali a často i mučili. Slovenské bohoslužby nahrádzali maďarskými. Neraz vnikali do bytov Slovákov, vykrádali ich a často i ženy znásilňovali. Mnoho Slovákov i Čechov ušlo z okupovaného územia na Slovensko, alebo bolo vyhnaných. Vo viacerých obciach na okupovanom území sa i strieľalo do slovenských ľudí.

Keď po prepade Sovietskeho zväzu maďarská vláda vyslala na front 2. maďarskú armádu, povolávali do tejto armády najmä príslušníkov národnostných menšín, často aj nevojakov a s krátkym výcvikom ich

posielali na najťažšie úseky frontu aj cez minové polia preto, aby sa ich v záujme maďarizácie južného Slovenska čo najmenej vrátilo naspäť. V štyridsaťstupňových mrazoch dostali vojaci letné uniformy, v ktorých mnohí pomrzli. Druhá maďarská armáda bola počas Stalingradskej bitky prakticky úplne zničená. Keď na zasadnutí Zahraničného výboru maďarského parlamentu 23. 2. 1943 predseda maďarskej vlády M. Kállay o mimoriadnych stratách maďarskej armády na východnom fronte referoval, povedal : „Chvála Bohu, straty maďarského vojska sa netýkajú vo väčšej miere podstaty maďarského národa, pretože národnosti stratili viac.“ Toto sa týkalo najmä Slova-

ďarská vláda boli prekvapené, lebo očakávali, že slovenské obyvateľstvo ich armádu bude vítať. V tomto smere sú zaujímavé slová vtedajšieho maďarského ministra zahraničných vecí grófa Štefana Čákiho, ktoré povedal prvému slovenskému vyslancovi v Budapešti, Spišiakovi, pri jeho prijatí: „Maďari sú sklamaní správaním sa Slovákov. Očakávali sme, že po rozpadnutí sa Česko-Slovenska sa Slováci vrátia do maďarskej vlasti.“ V novodobých dejinách je to asi jediný prípad, keď susedný štát (Maďarsko) deväť dní po vzniku a uznaní nového štátu (Slovensko) ho zákerne vojensky napadne. Slovensko pritom stratilo

ďarského historika L. Kontlera, maďarská vláda „vo chvíľkovom vytriezvení“ sa nielen zdržala účasti vo vojne proti Poľsku, ale ani nepovolila presun nemeckej armády cez územie Maďarska. Nemecko na to zareagovalo zastavením dodávok vojnového materiálu. Komplikovanú situáciu Rumunska využilo Maďarsko, keď 26. júna 1940 Sovietsky zväz ultimatívne žiadal vrátiť Besarábiu a severnú Bukovinu, ktoré Rumunsko získalo po roku 1918. Na druhý deň Maďarsko rozhodlo, že keď sa vyhovie Sovietskemu zväzu, tak bude trvať na maďarských požiadavkách ohľadne Sedmohradska a súčasne mobilizovalo armádu. Maďarsko uvažovalo na čele s premiérom Telekim aj o použití vojenskej sily. Hitler, aby zabránil konfliktu, donútil Rumunsko a Maďarsko, aby sa na bilaterálnych rozhovoroch dohodli. Rokovania sa konali v Turnu Severine (Rumunsko) a keď boli neúspešné, Hitler a Mussolini ponúkli sprostredkovanie. Druhá viedenská arbitráž sa konala 30. augusta 1940 a Maďarsko získalo severné Sedmohradska a Sikulsko: 43 000 km² a takmer 2,5 milióna obyvateľov, z čoho asi 50% boli Maďari.

Aj v tomto prípade nemecká pomoc bola drahá. Maďarsko opustilo definitívne a jednoznačne pozíciu neutrality a 20. novembra sa pripojilo k trojdohode na čele s Nemeckom. Maďarsku Nemci oznámili, že s ďalšou ich pomocou môže Maďarsko počítať len vtedy, keď sa bezvýhradne pridá na nemeckú stranu. Maďarsko dalo svoje územie na presuny nemeckej armády. Maďarsko muselo významne zvýšiť vývoz potravín do Nemecka, čo malo za následok, že v Maďarsku sa zaviedol lístkový systém na cukor, chlieb a masť, a v reštauráciách sa zaviedli bezmäsové dni. Maďarská vláda najťažšie znášala požiadavku, aby takmer jedenmiliónovej nemeckej menšine poskytla menšinové práva, lebo sa bála, že s rovnakými požiadavkami vyrukuje viac ako jeden miliónová rumunská a viac ako sedemstatisícová slovenská menšina.

Hitlerova vláda pri svojom postupe na princípe „Drang nach Osten“ za pomoci „divide et impera“ (rozdeľ a ovládaj) sledovala cieľ asimilovať a fyzicky zlikvidovať nielen český národ, ale aj ďalšie slovanské národy, a maďarská vláda obsadením Slovenska chcela asimilovať slovenský národ. To boli ciele, pre ktoré Nemecko rozpútalo 2. svetovú vojnu, pričom Maďarsko mu prislúchovalo a bojovalo s ním bok po boku. To bola spolupráca veľkého nemeckého leva s maďarskou hyenou.

A napriek všetkým záväzkom a sľubom, hoci od rakúsko-maďarského vyrovnania uplynulo už takmer 140 rokov, konštantou maďarskej politiky, bez ohľadu na akékoľvek zmeny, je úsilie čo najviac a čo najrýchlejšie rozšíriť priestor, kde by sa hovorilo po maďarsky a etnicky ho vyčistiť. Metódy boli prakticky vždy rovnaké. Asimilovať nemaďarské obyvateľstvo na území Maďarska a zastierať to ustavičným vymáhaním práv pre maďarskú menšinu v susedných štátoch a súčasne ich obviňovať z nedostatku ústretovosti. Takúto národnostnú politiku uskutočňovali a dodnes uskutočňujú všetky maďarské vlády. Úzko pritom spolupracujú s predstaviteľmi maďarských menšín v susedných štátoch.

ADAM KOLLÁR

1. miesto, 1. kategória, poézia

ZASPÁVANIE

vankúš

hovorí sny

hlava

sa zmesť do pierka

v deravej plachte

sa rozliali

divé maky

XXX

slnko je teplo

prezlečené za klauna

chodí

od domu k domu

zhovára sa

so stromami

hádže úsmevy

na všetky strany

žongluje s nami

až polnočné ticho

ho vyzlečie z kostýmu

XXX

každým výdychom

narodí sa slovo

čisté

obopláva zem

tesne nad povrchom

potom sa objaví

v ústach filozofov

v kartách veštice

skrivené

ako plamienok sviečky

také sa vráti

vo večerných správach

ako pravda

XXX

vypadol mi mliečny zub

zasadil vložku

vyrástol z nej smrek

možnovianočný

tento rok Martin spadol

z bieleho koňa

korčuľujem sa na blate

pavúk uplietol šál

lyžiam v pivnici

XXX

pokrčené myšlienky

mieria k svetlu

zlatá sila

rozbila knihu

blúdime

ako slimáky po daždi

vyhralo zlato

a soľ

len pomaly prichádza

BARBORA PLUTOVÁ

1. miesto, 2. kategória, poézia

KOSTOL SV. MIKULÁŠA

pamätáš si

každý pokorný krok

hľadanie večnosti

vo vznešených tvárach

svätcov

každý tón organu

oslavujúci zmŕtvychvstanie

pamätáš si

ľudí roky udalosti

napriek tomu

vždy na poludnie

úctivo pokľakneš

iba tichá modlitba

trpezlivo čaká

kým plamene sviečky

nerozoženú ticho

MÁRIA

v každom desiatku

hľadám

EDITA STRIEŽENCOVÁ

1. miesto 3. kategória, poézia

JARNÁ MYSTIKA

posolstva živej vody

v jarnom dychu

rozvibrujú kinetické signály

v jadrných jadierkach

na javisku

v architektonickej symetrii

slávnosť zelenej

krištáľový prameň prebúdzá

všemohúce esencie v nás

slovné tkanivá tajomstiev

nášho láskobytia

RÁNO V 3 TAKTE

(M. Sch. Trnavskému)

fascinovaná Monetovou modrou

nad mozaikou

pozlátených striech

som družkou chvejúceho vánku

objavujem sa v lietaní

oživená mannou rosou

vírim v Nezábudkovom valčíku

dľa veľmajstrových partitúr

v nebeskej galérii posúvam

oblačné obrazy

barokových tvarov

v tanci za archou svetla

v dúhovkách dúhoviem

v zaľudnenom priestore

podo mnou

v lone skvostného mesta

ozve sa volanie zvonov

tam v malebných uličkách

sú zakódované i moje stopy

každodenných slz a úsmevov

XVI. ročník Literárnej súťaže

O cenu

Slovenského učeného
tovarišstva

Vítané práce - poézia

a vyzváš mestu
anjel pána

XXX

v kučeravých vláskoch

máš ukryté pierka

a nite

na zašívanie oblohy

keby sa náhodou roztrhla

veď vtedy by sa

detské prosbičky

znova vysypali

na Zem

anjel

každý deň máš

letecký deň

xxx

čas už zomrel

na kríži

deň vybledol

a ľudia sa potkávajú

o tmu

tvoju pokoru

a láskavé oči

v ktorých kvitnú ľalie

od začiatku do konca

mi pomáhaš

niešť moje kríže

aj keď si ty mala väčší

drevený

hľa služobnica Pána

nech sa mi stane

podľa Tvojho slova

TO JE DOMOV

v dlaniach

skryté iskry

z detských očí

polnoc už nie je taká

osamelá

ako včera

teplý čaj

a vôňa škoric

odrazu sú všetky cesty

vianočné

V tomto roku bol do kalendára výročí svetových osobností UNESCO zaradený slovenský kňaz, vynálezca bezdrôtovej telegrafie, maliar, národovec, organizátor duchovného, kultúrneho a spoločenského života Slovákov v Amerike, ale aj jeden z významných tvorcov nového štátu Česko-Slovenska Jozef Murgaš. Dňa 17. februára sme si pripomínali 150. výročie jeho narodenia a 11. mája 85. výročie úmrtia. Na mnohých miestach Slovenska (v Tajove, Banskej Bystrici, Bratislave, Martine a inde) sa konali spomienkové podujatia, výstavy a semináre. Aj Literárne múzeum Slovenskej národnej knižnice v Martine pripravilo na 17. mája 2014 celovečerný program a otvorenie výstavy o J. Murgašovi. Program rámcovali dva filmové dokumenty, kým jadro tvorilo životopisné literárno-hudobno-obrazové pásmo, ktorého podstatnú textovú časť ponúkame teraz čitateľom a prípadným usporiadateľom budúcich murgašovských podujatí.

POČUJE MA NIEKTO?

Scenár pásma o živote a diele vynálezcu J. Murgaša

Autor scenára M. Rapošová

Uprostred scény plátno na premietanie filmov a historických fotografií. Zboku scény dobový stolík s dvoma stoličkami a lampou (z konca 19. alebo začiatku 20. stor.) pre 2 rozprávačky. Z druhej strany scény bude k plátnu prichádzať recitátor (recitatori) na viaceré miesta podľa obsahu prednášaného textu - najdôležitejšie ukážky odznejú uprostred scény, prejavy novinárov a iných na okraji alebo pod scénou. Recitatori môžu byť dvaja - jeden, ktorý vchádza prednášať len Murgašove slová - doprostred scény - a druhý, ktorý prednáša texty novinárov a iných, pod scénou alebo zboku scény. Recitátorov pri každom výstupe osvetlí reflektorom.

V úvode a závere programu možno premietat časť filmov o J. Murgašovi. Okrem filmov možno v priebehu celého pásma premietat na plátno fotografie, korešpondujúce s obsahom scenára, a to podobizne J. Murgaša, jeho rodný Tajov, rodný dom, jeho výtvarné diela, pôsobiská, kostoly, v ktorých vykonával kňazskú službu, časť zbierky motýľov, patenty, vysielacie veže, laboratórium, Pittsburskú dohodu, Hradčany, náhrobník...

Obsah úvodného a záverečného slova závisí od miestnych okolností, preto úvodnú ani záverečnú časť programu z Martina neprinášame. Pre veľký rozsah textu vynechávame aj premietané obrazové dokumenty a pokyny pre osvetľovanie.

ROZPRÁVAČKA 1: Jozef Murgaš sa narodil 17. februára 1864 v Tajove pri B. Bystrici. Bolo to v tej istej dedinke, kde o desať rokov neskôr prišiel na svet aj spisovateľ Jozef Gregor Tajovský.

ROZPRÁVAČKA 2: Murgaš bol od detstva veľmi nadaný, a tak miestny učiteľ Karol Berger prehovoril rodičov, aby dali Jozefa študovať. Peňazi nemali, preto ho dali na teológiu, ktorá bola zadarmo.

R 1: Keď bohoslovie ukončil, poslal ho biskup Imrich Bende za kaplána do horehronskej dediny Dubová. V tom čase sa za talentovaného kaplána prihovára u biskupa maliar Dominik Skutecký, aby ho poslal na vyššie výtvarné štúdiá - najprv do Budapešti a potom až do Mníchova. Biskup sa dal presvedčiť a umožnil Murgašovi aj takéto - pre kňaza neobvyklé - rozšírenie vzdelania.

R 2: Tesne pred ukončením Murgašovho výtvarného štúdia prišiel do Bystrice iný biskup, ktorý povolal svojho kňaza späť do diecézy, hoci mu chýbali do ukončenia štvorročnej akadémie už len tri mesiace.

R 1: Cestou z Mníchova sa náš maliar zastavil na výstave v Budapešti, kde ho pobúrilo skresľovanie histórie o spôsobe podmanenia územia Slovanov Arpádovcami na obraze slávneho maďarského maliara Munkácsyho.

R 2: Murgaš netajil svoj kritický postoj, čím si narobil veľa zla. Okamžite musel na-

stúpiť opäť za dedinského kaplána na Horehroní. Tam aj popri duchovnej službe maľoval, robil fyzikálne pokusy a stretával sa s národovcami.

R 1: Namaľoval vtedy asi 20 obrazov. Známe sú dva veľké oltárne obrazy uhorskej svätej sv. Alžbety, ktorá sa narodila na bratislavskom hrade. Do kostola dediny Lopej vytvoril oltárny obraz sv. Juraja. Dávnejšie predtým namaľoval kópiu Munkácsyho obrazu Kristus pred Pilátom, ktorú daroval bis-

na streche. Zúfalý gazda pribehol, ale údajný exekútor už nebol vo dvore - vraj odišiel na faru. Nuž gazda vzal so sebou ženu a šli prosiť spolu, aby im už len každý šindel nezaznamenali. Obaja kňazi sa rozosmiali. Zmätený gazda si žiadal obraz vidieť.

A keď Murgaš plátno vytiahol, ešte len potom bolo zle! Gazdiná, ktorá sa tam videla namaľovaná pri kolíske, začala nariekať:

„Bože, Bože! Veď som to ja! Moja duša

schytil štetec, farby a milú gazdinú na obraze zamazal...

R 1: Maľujúci „exekútor“ v sutane, skúšajúci občas fyzikálne „čertoviny“ s elektrikou a prenasledovaný za vlastenectvo nemohol sa v Uhorsku slobodne realizovať. Keď už bolo obmedzovania a šikanovania priveľa, rozhodol sa emigrovať.

1. PIESEŇ A. Sládkoviča Hojže Bože, jak to boli

Počuje ma niekto?

Dve jubileá Jozefa Murgaša

Jozef Murgaš v zrelom veku v Amerike. Archív Slovenskej národnej knižnice v Martine

kupovi Bendemu. Neskôr mu venoval aj obraz Ukrižovanie Krista.

R 2: Dva originály Murgašových malieb z kaplánskeho obdobia sa nachádzajú v Literárnom múzeu Slovenskej národnej knižnice v Martine: portrét jeho priateľa Rudolfa Boboka a sedliackeho dvora vo Valaskej. O vzniku druhého z nich sa šírili rôzne humorné historky. Jednu si vypočujeme:

Recitátor 1. na scéne zboku (osvetlí ho reflektorom):

Keď vraj kaplán Murgaš maľoval jeden dvor vo Valaskej, naľakaní susedia bežali žalovať gazdovi do poľa, že má vo dvore exekútora, ktorý spisuje všetko, čo vidí. Dokonca si vraj zakrešľuje každý šindel

nenájde po smrti pokoja!“

„Prečo by vaša duša nemala nájsť pokoja?“ čudovali sa kňazi.

„Lebo som tam namaľovaná. A budem tam aj po smrti! Čo ste to urobili, velebný pane?! Zničte to! Pre Boha vás prosím, zničte ten obraz!!!“

Teraz už obaja kňazi zväzneli. Začali gazdinej vysvetľovať, že obraz nemá s jej dušou nič spoločné. Ale gazdiná sa nedala, len horekovala - a len do ohňa s ním a do ohňa.

Murgaš sa nahneval. Pre takú sprostú poveru zničiť obraz, na ktorom sa mu tak skvelo podarilo vystihnúť hru tieňov a slnka!

No gazdiná tvrdo nástojila na svojom. A pretože Murgaš bol prudkej povahy,

R 2: Na jar 1896 pricestoval Jozef Murgaš v podpalubí lode do Ameriky - medzi najchudobnejšími pasažiermi.

R 1: Nešiel do nového sveta naslepo. Najprv nadviazal kontakt s národne orientovaným slovenským kňazom Matúšom Jankolom, pôsobiacim v štáte Pensylvánia.

Ten ho uviedol k biskupovi O Harovi, ktorý pridelil Murgašovi práve založenú slovenskú farnosť v meste Wilkes-Barre.

R 2: Wilkes-Barre bolo banické mnohonárodné mesto, vytvorené prisťahovalcami z celého sveta. Slovenských rodín sa Murgašovi prihlásilo najprv len 70. Keď však svoju prácu rozvinul, hlásilo sa mu vyše 300 rodín. S ich pomocou dostával najprv drevený kostol a neskôr veľký, murovaný. Na jeho architektúre aj na vnútornom vybavení si dal veľmi záležať. Sám doň namaľoval oltárne obrazy a objednal farebné vitrážové okná až z Innsbrucku. Z Rakúska objednal aj kazateľnicu. A v Baltimore zvony, ktoré dal zvukovo ladiť tak, aby pripomínali zvonenie doma na Slovensku.

R 1: Prvé, čím si získal dôveru slovenských rodín, bola škola, v ktorej začal sám učiť. Najprv len v prenajatých priestoroch, neskôr však postavil s farníkmi poschodovú budovu pre niekoľko stoviek žiakov - s telocvičňou a ihriskami. Pozval do nej slovenské učiteľky, ktoré učili v materčine, ale pritom aj angličtinu.

R 2: Venoval sa aj písaniu. S priateľom Jozefom Joščákom založil humoristický časopis Šašok, do ktorého kreslil a písal vtipy. Písal aj do viacerých novín, do kalendára Jednota, aj do Národného kalendára, do Newyorského denníka a do amerického odborného časopisu Elektrical Review. Na Slovensku mu však vyšiel iba jediný článok, a to v zborníku Tovaryšstvo.

R 1: V amerických novinách Katolík vyšla Murgašova prvá slovenská, ba prvá svetová básnička o rodiacom sa rádiu či mobilnom telefóne.

Murgaš nebol básnikom, ale stojí za to, vypočuť si ju. Nežne sa v nej prihovára svojim rádiovým „vlnkám“, aby zaleteli na Slovensko a odovzdali správu, že v Amerike už svitá. Ak vlnky doma zistia, že aj naša vlasť už „vzkvítá“, prosí ich - vrátiť sa s tou radostnou správou nazad k nemu do Ameriky:

Recitátor 2. (Murgaš) na scéne v strede:

*Zvucte vlnky, neste správy
do starého nášho kraju,
nech vás lapia ľudu davy,
kde Slováci domky majú.*

Šepnite im: u nás svitá.

A čo u vás? Badať slnka?

A keď vidieť, že vlasť vzkvítá,
preskoč ku nám, oznám, vlnka!

R 2: Sotva usporiadal pomery vo farnosti, vybudoval si malé laboratórium. V ňom po večeroch a nociach študoval, vyrábala si ná-

stroje a robil pokusy. Raz ho navštívil priateľ. Murgaš ho hneď zaviedol do laboratória a hrdo mu v ňom všetko ukazoval. Priateľ rozumel máločomu, tak aspoň brnkal do prístrojov. Niektoré bral do rúk a bavil sa s nimi. Vzal aj sklený kužeľ, cez ktorý sa krásne lámalo svetlo. A odrazu - bác!

R 1: Sklený predmet sa mu vyšmykol a na zemi sa roztrieskal na márne kúsky. Murgaš zalomil rukami. Bola to vec, ktorú predtým vyrábala niekoľko mesiacov. A teraz - pre sekundu nepozornosti - bolo po všetkej robote! ...

R 2: V tom čase sa ukazovala potreba rýchleho komunikovania na dlhé vzdialenosti. Prenos signálov cez drôty bol pre rozľahlosť Ameriky málo perspektívny. Už pred Murgašom sa vedci usilovali nájsť iný spôsob.

Najchýrnejším experimentátorom na svete bol Talian Marconi, ktorý na prepis signálov využíval Morzeov systém. Murgaš však objavil, že signály možno rozlíšiť nielen podľa dĺžky ich trvania, ale aj podľa výšky tónu. To skracovalo čas vysielania, a tým znižovalo náklady. Noviny New York Herald o tom už 13. marca 1903 uverejnili nasledujúcu správu:

Recitátor 1. pod scénou zboku:

„Reverend Jozef Murgaš, kňaz vo Wilkes-Barre, vynášiel nedávno nový systém bezdrôtovej telegrafie, o ktorom si myslí, že je lepší, než systém, ktorý vynášiel Marconi. Je omnoho jednoduchší a možno ním prenášať správy dvakrát rýchlejšie. Po mnohých experimentoch slovenský vynálezca zistil, že na pevnine je schopný pomocou uzemneného obvodu prenášať správy až do vzdialenosti 70 míľ a ponad more až do vzdialenosti 700 míľ.“

R 1: Správa vyvolala veľkú pozornosť. Raz prišiel „na exkurziu“ do Murgašovho laboratória dokonca sám veľký Marconi, ktorého upozornil na Murgaša ešte slávnejší vynálezca Edison. Všetko si poprezeral a dal vysvetliť. Ale recipročne Murgaša do svojich laboratórií nikdy nepozval.

R 2: Aby Murgaš „ochránil“ autorstvo svojich vynálezov, dal si niektoré patentovať.

Vtedy sa o vec začali zaujímať podnikatelia i obchodníci. Predpokladali totiž, že rýchlo zbohatnú, ak sa im podarí uviesť Murgašov vynález do života. Navrhli mu, aby im patenty predal. Sám o tom v jednom liste píše:

Recitátor 2. na scéne:

„Anglické časopisy sa o tom vtedy široko rozpisali a vo Philadelphii sa utvorila spoločnosť „Universal Aether Telegraph Company“ na využívanie môjho vynálezu. Tejto spoločnosti predal som svoj vynález a všetky práva pod tou podmienkou, že to, čo v patente tvrdím, dokážem na verejnom predvedení medzi Wilkes-Barre a Scrantonom na vzdialenosť 19 míľ.“

Útraty bude znášať spoločnosť. Dal som sa do práce a už toho samého roku v septembri

mal som hotové laboratórium, v ňom všetky potrebné stroje a tiež 200 stôp vysoké veže vo Wilkes-Barre a Scrantone.“

R 1: Verejná skúška sa konala 23. novembra 1905. Zúčastnili sa na nej mnohí novinári, podnikatelia, experti, starostovia miest Wilkes-Barre i Scrantonu, dvaja biskupi, zástupcovia vojenských námorných síl Spojených štátov amerických aj vlády. Stalo sa tak asi na pokyn amerického prezidenta T. Roosevelta, lebo aj on bol pár mesiacov pred skúškou na exkurzii v Murgašovom laboratóriu. Nešlo ešte o vysielanie hovorenej reči, ale Murgašových tón-signalov, ktoré zachytávali telegrafisti na oboch staniách a prepisovali do slov. Prvý zaznel pozdrav z mesta Scranton:

R 2: „Pozdravujeme vynálezcu!“

R 1: Na to Murgaš vo Wilkes-Barre odpovedal nie po anglicky, ale po latincky: „Gloria in excelsis Deo! teda - Sláva Bohu na výsostiach!“

R 2: Telegrafické „rozhovory vzduchom bez drôtu“ trvali vraj celé popoludnie a pozdravy si posielali viacerí účastníci. Všetkých vraj bolo okolo sto. A vraj sa pri vysielaní neprejavili nijaké technické problémy.

R 1: Tento úspech povzbudil Murgaša k ďalším pokusom aj k podaniu nových patentov. Všetkých z rádiotelegrafie mu priznali

12. Patentovali mu však aj ďalšie štyri v iných oblastiach, napr. navíjací systém na rybársku udiču. Murgaš bol totiž aj dobrým rybárom, ktorý pri lovení študoval život rýb a hmyzu a ako vidno - aj techniku navíjania.

R 2: O ďalších vynálezoch slovenský vedec málokomu rozprával. Vlastne ani nemal komu. A predsa sa našli svedkovia, ktorí hovorili, že Murgaš bol schopný vysielat' i ľudský hlas. Písomné svedectvo o tom zanechal elektrotechnik John Stenger z Wilkes-Barre:

Recitátor 1. pod scénou zboku:

„Bolo to v búrlivej búrkovej noci 1905, keď som po prvý raz počul volat' otca Murgaša z jeho experimentálneho laboratória: POČUJETE MA?... POČUJETE MA?... - POČUJE MA NIEKTO?“

Takto Murgašov hlas prišiel vzduchom. Zaraz som zatelefonoval otcovi Murgašovi, aby som mu oznámil, že ho počujem a že signál prichádza cez búрку v dobrej kvalite. Potom som bol v styku s ním po dlhý čas jeho experimentov.“

R 1: Hlasové prenosy ostali však pre širšiu verejnosť neznáme.

R 2: A potom prišla pohroma...

R 1: Raz sa nad baníckou panvou prehnila veterná smršť, ktorá zrútila telegrafné veže v Scrantone a polámala veže vo Wilkes-Barre. Podnikateľská spoločnosť odmietla financovať postavenie nových veží a stratila o využívanie Murgašových patentov záujem.

R 2: V nasledujúcich rokoch však zaznamenávali veľké úspechy na poli rádiotelegrafie iní, najmä profesor Fessenden a podnikateľ Marconi. Súperili medzi sebou o prvenstvo tak ostro, až sa dostali pred súd. Profesor Fessenden žaloval Marconioho spoločnosť, že využíva jeho vynález. Súd sa ťahal viac rokov.

R 1: Skromný slovenský vynálezca stál mimo toho sporu, ale vo viacerých výpovediach sa ukázalo, že obaja rivali súperia o slávu za to, čo Murgaš objavil a uplatňoval ešte pred nimi. Napríklad elektrotechnický poradca Frank N. Waterman poslal súdu 31. júla 1914 svoje písomné vyjadrenie:

Recitátor 1. pod scénou zboku:

„Chcel by som podotknúť, že dávno pred profesorom Fessendenom existoval vynálezca v oblasti bezdrôtovej telegrafie, ktorý použil vysoké frekvencie pri neladených telefónoch. Týmto vynálezcom bol Jozef Murgaš. Ide o Murgašove patenty 759 825 a 759 826 a odborné články, ktoré boli uverejnené v júli 1905 v Electrical Review (Prehľad o elektrine). Chcem spomenúť aj obchodný katalóg z roku 1905, ktorý vydala Universal Aether Telegraph Company pod názvom Murgašov systém bezdrôtovej telegrafie...“

Murgašove patenty a publikácie sú omnoho dokonalejšie a jasnejšie, než Fessendenove objavy, pretože poukazujú na použitie vysokej frekvencie, určitej vlnovej frekvencie a neladených alebo rezonančne nereagujúcich telefónnych prijímačov. Týmto sa dokazuje, že nie profesor Fessenden, ale Murgaš bol vynálezcom tohto druhu telegrafie!“

R 2: Murgaš sa stal významnou osobnosťou aj na spoločenskom a politickom poli.

R 1: V roku 1906 zorganizoval s Furdekom Katolícky kongres amerických Slovákov, ktorý sa konal 3. septembra v Murgašovej farnosti vo Wilkes-Barre. Bolo to dovtedy najmohutnejšie slovenské zhromaždenie v Amerike. Murgaš ho otváral zápalistým príhovorom. Bol výborným rečníkom. Práve tak, ako aj dobrým kazateľom. Vyzval účastníkov, aby podporili zbierku na národné ciele pod názvom Za tú našu slovenčinu. Okrem toho zozbierali aj desaťtisíc dolárov na podporu 200 slovenských študentov uhorských škôl.

R 2: V roku 1915 sa Murgaš stal v Clevelande signatárom prvého dokumentu o spoločnom postupe Čechov a Slovákov za národné oslobodenie. A o dva roky zorganizoval schôdzu s Milanom Rastislavom Štefánikom v New Yorku.

R 1: Cez prvú svetovú vojnu zvolili Murgaša za predsedu Slovenskej národnej rady v Amerike. Na jeho návrh a pod jeho organizátorstvom sa konala Milióndolárová zbierka na oslobodenie rodákov spod maďarského útlaku a na podporu vzniku štátu Čechov a Slovákov.

Pred začatím zbierky zvolal Murgaš v novembri 1917 do Wilkes-Barre schôdzu, na ktorej predniesol pôsobivý otvárací príhovor. Znel ako národná modlitba i apoteóza slovenského národa:

Recitátor 2. v centre scény:

Bože všemohúci, Ty si nás stvoril Slovákmí. Dal si nám reč, aby sme sa mohli porozumieť. Slovenský národ pridŕžal sa náuky kresťanskej, sv. Cyrilom a Metodom hlásanej. Od tisícročia Ti slúžil. Od tisícročia prejavoval vernosť. Znášal nedostatok, poníženosť, potupu... Bože, skúšal si nás... Dovolil si, aby nás naši tyrani kynožili, vytŕhali naše slovenské deti z náručia matiek a posielali ich na Dolnú zem. Dovolil si, aby naši mladíci boli za svoje slovenské presvedčenie prenasledovaní a vyhadzovaní zo škôl. Dovolil si, aby nás učili potupovať náš národ, čo spôsobilo, že mnohí sa začali hanbiť za svojho slovenského otca a matku; Dovolil si, aby naše hmotné obete boli zhabané a použité na naše vykynoženie. V dnešnej krutej dobe voláme k Tebe, daj nám Slovákom, aby sme boli jedného presvedčenia, daj, aby sme poznali svoje poslanie.

Dnes celý svet bojuje za svoje práva. Celý svet uznáva, že každý národ má právo žiť a sám seba spravovať. Dopraj našim rodným bratom - tam na našom milom Slovensku - ako aj iným národom na tejto zemi, okúsiť slobody!

Schôdza táto je veľmi dôležitá. Nikto iný nie je povolaný riešiť budúcnosť národa slovenského. Ani predkovia naši, ani naši potomkovia. Len my, ktorí žijeme v tejto svetovej borbe za život a smrť celých národov. Národná smrť hrozí nám Slovákom viac, než iným väčším národom.

Rozvážte, bratia a sestry, čo nás čaká tu, v tejto našej vlasti! My sme hrdí na hviezdnatý americký prápor, ktorý sme prijali za svoj.

Časť účastníkov verejnej skúšky Murgašovho vynálezu pred vysielacou stanicou. Archív Slovenskej národnej knižnice v Martine

Rodný dom Jozefa Murgaša v Tajove. Archív Slovenskej národnej knižnice v Martine

My chceme byť a sme verní občania našej novej vlasti. Dôkazom je, že sa tu o nás zmieňujú len pochvalne. Vybudovali sme si tu krásne kostoly, krásne školy, v ktorých ožýva sa naša ľubozvučná slovenčina.

Ale či ste už vážne mysleli na to, aký bude tomuto všetkému koniec? O niekoľko desiatok rokov vaše detné deti samé budú žiadať vo vašich kostoloch anglickú kázeň a vo Vašich školách jedinú vyučovaciu reč - anglickú. Slovenská reč tu zanikne, lebo zaniknúť musí. Kto inak myslí, klame sám seba.

Spojené štáty často prirovnávajú k taviacemu kotlu, v ktorom sa zlievajú rôzne kovy - rôzne národy v jeden celok. My Slováci znamenáme oproti sto miliónom ostatných len toľko, ako centová minca hodená do toho kotla. Teda - zachovať si tu svoju reč navždy - najmä keď sme po Amerike roztratení ako hviezdy po nebi, je holou nemožnosťou.

Teraz nazrime každý do svojho srdca, pozrime do jednej komôrky, v ktorej uložené sú naše milé rozpomienky na našu kolísku, na Slovensko, na náš rodný kraj. A čo vidíme?

Keby sme sa mohli ocitnúť tam pod Tatrami, hnev by nás opanoval za to systematické kynozenie nášho národa. V našich mestách a po dedinách nesmie vraj byť počuť slovenské slovo. Naši junáci, ba ešte i starci hnaní sú na front, aby čím skôr poslúžili za pokrm kanónov. Také divé maďarizovanie, aké počas tejto vojny, nikdy predtým nebolo. Preto sme povinní, aby sme našim rodným bratom za morom poskytlí pomoc. Len vy a nikto iný ste povolani, aby

ste rozhodovali nad osudom nášho národa a našej starej vlasti. Naši rodáci si tam pomôcť nemôžu.

My sme tu slobodní, ale našim rodákovi hrozí za každé slovo, ktoré by v mene spravodlivosti vyriekli, šibeň!

R 2: Murgaš slávnú Milióndolárovú zbierku viedol a sám do nej prispel sumou päť tisíc dolárov. Keď v máji 1918 pricestoval do Ameriky Tomáš Garrique Masaryk, zúčastnil sa Murgaš aj na rokovaníach s ním, aj na podpísaní Pittsburskej dohody. Práve vtedy Murgaš šek na vyzbieranú - už takmer miliónovú sumu - Masarykovi pred svedkami odovzdal.

Ale nikto sa nedozvedel, na čo v Prahe peniaze použili.

R 1: Napriek tomu ľudí ovládla radosť, že sa Slováci vyslobodili z Rakúsko-Uhorska. V tom nadšení vznikla na Slovensku pieseň Murgašovho vrstovníka a spolužiaka Tichomíra Milkina Bože čos ráčil slovenskému ľudu..., ktorú zhudobnil Mikuláš Schneider Trnavský. Pieseň sa vzápätí stala chrámovou hymnou slovenských katolíkov.

2. PIESEŇ T. Milkina a M.

Schneidera Trnavského Bože, čos ráčil...

R 2: Pán Masaryk ešte v Amerike pozval Murgaša nazad do vlasti, lebo takých odborníkov vraj bude nová republika potrebovať. Ale keď Murgaš v roku 1920 pricestoval, neprijal ho prezident, iba jeho úradník.

R 1: Nemohlo ísť o náhodu, lebo vynálezca ešte predtým poslal Masarykovi list, na ktorý však dlho nedostával odpoveď. Až napokon prišlo telegrafické pozvanie. V liste Murgaš písal aj o svojej ochote poskytnúť všetky svoje služby a schopnosti Česko-Slovenskej republike:

Recitátor 2. na scéne:

„Keďže moje vynálezy sú patentované len v Spojených štátoch amerických, som ochotný darovať všetky moje patenty československej vláde s úmyslom, aby ich využila, ako to uzná za vhodné a užitočné.

Toto nevenujem darom vláde iba preto, aby mohla mať právo na ich užívanie, ale mojou túžbou je aj to, aby sa dostávalo do povedomia Slovensko. Tón-systém sa užíva všade, ale nikto nevie, že ho vyná-

šiel Slovák. Je potrebné, aby každý národ podporil v tvorbe svojich ľudí a ich výsledkami získal kredit po celom svete. Ja som ochotný urobiť všetko pre túto vec. Tak to robia aj iné národy.

Moje záležitosti v Amerike si chcem usporiadať tak, aby som sa mohol vrátiť do Česko-Slovenska. Tu by som chcel vybudovať menšie stanice na princípe mnou vynájdeného systému, ktorý veľmi dobre obstál vo verejnej skúške.

Iný zámer zatiaľ nemám. Mne nejde o peniaze.“

R 2: Keď prezident neprejavil záujem, svetový vynálezca Murgaš sa v Prahe na Ministerstve školstva uchádzal o miesto stredoškolského profesora. Ale vládny úradník to odmietol s odôvodnením, že Murgašovi chýba predpísaný vysokoškolský diplom.

R 1: Vynálezca sa teda vrátil k svojim farníkom do Wilkes-Barre, kde pokračoval v duchovnom i osvetovom diele. Okrem toho maloval, zbieral rastliny, pestoval holandské i japonské kríky a tisíce nádherných ruží. Študoval prírodu - huby, ryby, hmyz, nerasty, doplnal obrovskú zbierku motýľov (okolo 9000 exemplárov), ktorú nechcel predať múzeu v hlavnom meste ani za milión dolárov, ale ju daroval „svojej“ škole vo Wilkes-Barre. Pár exemplárov poslal aj do Česko-Slovenska.

Pritom sa trápil so slabnúcim srdcom. Deväť rokov po návrate z Česko-Slovenska 11. mája 1929 sa to jeho vyčerpané srdce zastavilo. Navždy.

(Obe rozprávačky vstanú a idú do stredu javiska.)

R 2: Vážení prítomní, Murgašovo srdce sa síce zastavilo, ale výsledky jeho práce, umenia a geniálneho umu - žijú! Uživa ich celý svet.

R 1: Treba nám pripomínať Murgašovho génia a byť mu vďační. A pritom aj pozorní voči súčasníkom.

R 2: Lebo i dnes žijú medzi nami „murgašovia“ ktorí denne zápasia s prekážkami, brániacimi im realizovať skvelé myšlienky. Strácajú drahocenný čas, energiu, zdravie i život.

RUŽENA ŠÍPKOVÁ

Z privrátenej strany hodín

**KLAVÍR MA
ASI VNÍMA**
ako hlucho-slepé
stvorenie
neschopné čítať
čierno-bielu dúhu

položím mu
na chrbát papier
a pišem slová
na nečisto

možno vsiaknu
do dreva

zaznejú
v nejakej skladbe
a ja budem premýšľať
prečo je mi
taká boľavo
známa

MOJE SPOMIENKY
prepotené
zaprášené
obchytané ako
bankovky

sedia na
elektrickom vedení

čakajú na teba
kým priletíš
z teplých krajín

pošli im prosím
aspoň

elektrický šok

OD DETSTVA
potichu kráča
nado mnou

občas ma vezme
do náručia
a stisne

upozorňuje ma
na moje chyby

vidím ho
keď sa pozriem
do zrkadla

má moje
oči
nervy
potné žľazy

volá sa strach

Rozprávačky G. Harmanová a Z. Kramárová predstavujú činnosť kaplána Murgaša

ROZPRÁVKA ma po dlhom čase znova prehltila

kolujem jej
v krvi

stávam sa
pružinkou
v jej mozgu

živím ju
svojimi vráskami

nikomu ju
nerozprávam

preto starne
namiesto mňa

TVOJ ČAS SA VLEČIE môj letí ako vietor

napriek tomu
sme sa stretli
na privrátenej
strane hodín

rozviazali sme
minútam krídla

len my vieme
že sa raz vrátia
a zasadia
ručičky hodín
do zeme

VIETOR MA PRIVIAL cez železné pletivo plota

do jeho ôk
sa chytila hrdlička
ako ja
do detského
chápania

v králičích očiach
vypuklých ako
šošovky
doznela hudba

len krv kvapkala
na zaprášený
bubon

hlavné bolo
horieť slabšie
a ľubiť tvoje
ruky

zvyknuté
ohýbať železo
a lámať sny

„Prvotnú Cirkev riadili a o duchovné potreby prvých kresťanov sa starali biskupi a diakoni. Kňazský stav sa vytvoril neskôršie a všeobecne sa ujal až v treťom storočí“. S úsmevom si spomínam na prekvapenie, s akým prijal túto moju vetu jeden mladý bohoslovec, keď sme debatovali o úlohe permanentných diakonov v pokoncilom živote Cirkvi. I keď táto skutočnosť nie je všeobecne známa, veriacemu kresťanovi, ktorý pozná Nový zákon, alebo pozorne počúva čítania zo Skutkov apoštolov vo veľkonočnom období, netreba vysvetľovať, že kresťanské komunity, ktoré vznikali po zoslaní Ducha svätého viedli apoštolí a nimi ustanovení jednotlivci, obyčajne osoby dobrej povesti. Boli známi pod menom episkopoi, t.j. dohliadači, správcovia, v dnešnej bežnej reči: biskupi.

Postupný početný vzrast kresťanských spoločenstiev prinášal so sebou ďalšie nároky a to nielen duchovného ale aj materiálneho rázu. Pri lámaní chleba, pri spoločných posedeniach (agapé), pri rozdávaní almužny chudobným a iných príležitostiach sa vyžadovala práca, ktorú mohli zodpovedne konať aj obyčajní veriaci. A tak apoštolí rozhodli hneď od začiatku: „Nie je správne, aby sme my zanedbávali Božie slovo a obsluhovali pri stoloch. Preto si, bratia, vyhlíadajte spomedzi seba sedem osvedčených mužov, plných Ducha a múdrosti a na túto úlohu ustanovíme ich. My sa budeme celkom venovať modlitbe a službe slova.“ (Sk 6 2-4). Toto rozhodnutie sa pokladá za ustanovenie diakonov ako príslušníkov posväteného stavu popri biskupoch.

Takéto riadenie Cirkvi pretrvávalo prvé dve storočia kresťanstva. Apoštol Pavol a jeho spolupracovník Timotej začínajú list Filipanom pozdravom adresovaným veriacim, „čo sú vo Filipách, ako aj biskupom a diakonom“. Podobne aj v liste k Rimanom apoštol Pavol spomína biskupov a diakonov/diakonky, ale nie kňazov.

Diakonát bol totiž otvorený nielen pre mužov, ale aj pre ženy. V službe veriacim sa nachádzali aj také úlohy, ktoré mohli lepšie a primeranejšie konať ženy než muži, napríklad obrad krstu, ktorý sa vtedy vysluhoval ponorením celého tela a udeľoval sa častejšie dospelým než deťom, starostlivosť o chorých a vysluhovanie sviatostí pomazania chorých, najmä keď išlo o choré ženy a pod. Je zaujímavé, že prvým diakonom, ktorého spomína apoštol Pavol po mene je istá Féba („odporúčam vám našu sestru Fébu služobníčku (diakonku) Cirkvi v Kenchrách“ - Rom 16, 1).

V prvom liste Timotejovi apoštol Pavol dáva svojmu žiakovi pokyny, aké osoby treba vyberať pre zodpovedné postavenie v Cirkvi. Biskupi majú byť „bez úhony, manželja jednej ženy, triezvi, rozvážni, slušní, pohostinní, schopní učiť...“, diakoni majú byť „cudní, nie dvojakí v reči, ani príliš oddaní vínu, ani žiadostivi mrzkého zisku...“ a diakonky „nech sú cudné, nie klebetné, triezve a verné vo všetkom.“ (1Tim 3 2-11). Niektorí vykladači Písma síce tvrdia, že diakonky mohli byť manželky diakonov, väčšina sa však zhoduje v tom, že Cirkev skutočne zverovala určité úlohy diakonie že-

nám-nemanželkám, aj keď to nemuselo ešte znamenať, že im udeľovala aj sviatostnú vysviacku. Jestvuje mnoho dôkazov, najmä vo východnej Cirkvi, že v prvých storočiach Cirkev používala v rovnakom rozsahu služby diakonov i diakoniek. Známý sýrsky spis z 3. storočia, Didascalia Apostolorum porovnáva biskupa k Bohu Otcovi, diakonov k Ježišovi a diakonky k Duchu svätému. Presbyterov, z ktorých sa neskôršie vyvinul kňazský stav, porovnáva k zboru apoštolov.

Presbyteri sa začínajú objavovať v pastoračnej službe už na konci prvého a na začiatku druhého storočia. Spočiatku sa však pod týmto výrazom rozumeli starší a skúsenejší veriaci, ktorí predstavovali akoby po-

zániku diakonátu, ako takého. Ešte stále zostal v západnej Cirkvi prechodný (dočasný) diakonát. Dočasnými diakonmi boli seminaristi, ktorí pred kňazskou vysviackou dostávali tzv. nižšie svätenia. V tomto stupni kňazskej formácie však zotrvali iba niekoľko mesiacov, kým neprijali kňazské svätenie.

Táto situácia sa zmenila počas II. vatikánskeho koncilu. Konciloví otcovia došli k záveru, že je pre rímsku Cirkev osožné obnoviť diakonát v jeho pôvodnej podobe a vrátiť mu postavenie, ktoré mal v prvotnej Cirkvi. Toto rozhodnutie bolo zakotvené do konštitúcie Lumen gentium, kde otcovia koncilu poukazujú, že vloženie rúk diakon je posilnený sviatostnou milosťou a vybavený fa-

Katolickej Cirkvi popri prechodnom diakonáte aj tzv. permanentný diakonát, otvorený nielen slobodným mužom (starším než 25 rokov), ale aj ženatým (do 65 rokov).

Diakoni vykonávajú v Cirkvi trojakú službu: 1. Službu slova (čítanie Evanjelia pri bohoslužbách, kázanie, vyučovanie); 2. Službu liturgie (asistovanie pri bohoslužbe, rozdávanie sv. prijímania, vysluhovanie krstu, pohrebu, sobáša, apod.); 3. Charitatívnu službu (pomoc chudobným, bezdomovcom, ľuďom na okraji spoločnosti, návšteva chorých, väzňov apod.). Okrem toho diakoni spolupracujú na správe farnosti a kostola, pomáhajú kňazovi alebo biskupovi v administratívnych záležitostiach. Zjednodušene sa dá

Permanentný diakonát v minulosti a dnes

Úvaha inšpirovaná vysviackami novokňazov, ktoré sa konajú v tomto čase

radcov a príležitostných pomocníkov biskupov (1Tim, 3, 11).

V polovici tretieho storočia, keď kresťanské spoločenstvá sa rozrástli v počte i množstve, biskupi sa stále viac a viac spoliehajú na pomoc presbyterov, menujú ich za správcov menších a odľahlejších stredísk kresťanov a začínajú ich poverovať úlohami, ktoré si vyžadovali sviatostné postavenie. A takto vznikajú tri stupne posvätného stavu: episkopát, presbyteriát a diakonát.

Diakoni mali v Cirkvi významnú úlohu a mnohých z nich možno nájsť medzi svätcami, ktorých si Cirkev uctieva, napr. sv. Štefan, prvomučeník (má sviatok 26. decembra), sv. Vavrinec (10. augusta), sv. Efrém Sýrsky (9. júna), a mnohí ďalší.

Zatiaľ čo na Východe kresťanstva úloha diakonov pretrvávala, na Západe asi tak od 5. storočia mnohé úlohy diakonov začali vykonávať kňazi. Postavenie diakonov takto začalo strácať na svojej dôležitosti a permanentný diakonát sa postupne vytratil z Cirkvi. Nie síce úplne; napríklad o sv. Františkovi, ktorý žil v 13. storočí vieme, že bol diakon až do svojej smrti. Ale to je zriedkavá výnimka. Nemožno však hovoriť o

kultami vykonávať mnohé dôležité úlohy v službe slova, liturgie a charitatívnej činnosti. Tento jeho potenciál nie je však naplno využitý hlavne preto, že v Latinskej cirkvi sa diakonát zúžil na krátke obdobie pred kňazskou vysviackou a úkony, ktoré by mohol konať diakon, pripadli kňazovi. Bolo by preto užitočné obnoviť diakonát ako trvalý stupeň sviatostného stavu. A preto „je záležitosťou územných biskupských konferencií, aby so súhlasom Sv. Stolice, sa rozhodli, či je vhodné mať v diecéze takýchto permanentných diakonov pre dušpastiersku službu“ (Lumen gentium, čl. 2). Dokument zároveň odporúča, udeľovať tento permanentný diakonát aj mužom dospelieho veku, alebo aj mužom, čo sú ženatí. Ale v prípade, že je za diakona vysvätený slobodný muž, bude podliehať príkazom celibátu. Dokument obišiel citlivú otázku diakonstva žien.

Na základe tohto odporúčania pápež Pavol VI. vydal dňa 18. júna 1976 dekrét motu proprio Sacrum Diaconatus Ordinem, ktorým obnovuje starodávnu zvyklosť vysvätiť za diakonov aj takých mužov, ktorí nie sú kandidátmi na kňazské povolanie, ktorí potom ostanú diakonmi natrvalo. A tak od roku 1976 je v

povedať, že diakoni môžu robiť všetko, čo robí kňaz okrem slúženia sv. omše, spovedania a udeľovania pomazania chorých.

Diakonát si pomerne rýchlo osvojili biskupské konferencie, hlavne v Amerike a západnej Európe, kde po II. vatikánskom koncile počet kňazov začal prudko klesať. Podľa pápežskej štatistickej ročenky bolo v roku 2013 v aktívnej službe vyše 41.000 diakonov. Najviac ich bolo v Spojených štátoch (asi 16.000). Medzi štátmi s pomerne vysokým počtom permanentných diakonov sa nachádza aj Taliansko, Nemecko, Francúzsko, Brazília a Kanada.

Na Slovensku sa permanentný diakonát zatiaľ akosi neujal. Ba dokonca sa zdá, že ich počet klesá. V roku 2009 ich bolo na Slovensku 36, v roku 2010 už len 19 a v roku 2011 iba 18. To je znepokojujúci zjav, pretože vzhľadom na klesajúci počet novokňazských vysviacok diakoni predstavujú jedno z alternatívnych riešení nadchádzajúcej krízy povolání. Tu diakonát poskytuje nové možnosti už aj preto, že je otvorený i ženatým mužom (vo veku od 35 do 65 rokov).

FRANTIŠEK VNUK

SLOVENSKÁ REPUBLIKA! RAJ TVOJ – NEUTRALITA

Oni a my - SR a EÚ 2004

Ešte nás v nej nemajú,
Už z nás kožu zdierajú:
Rabujú nás o zbrane,
Ó, beda nám v obrane!
Pre susedov húfy chvál,
Slovákom však iba kal:
Karhania a demarše.
Ani to nie je naše.
Úradne nás uznali.
Nič nám dosiaľ nedali.
Iba platiť musíme
A chlieb nevyrobíme.

Oni a my - SR a EÚ 2014

Európska únia,
Už sme desať rokov v nej.
Republika len tratí,
Ó, beda, suverenitu.
Pritom sme, kde sme boli.
Slováci vždy poslední
Ku chlebu i do kasy.
Ale máme toho dosť!
Už nás Brusel nebaví.
Nič viac dávať nechceme
Iným na vlastnú škodu.
Ale skúsme to sami! (stano b.)

(Pokračovanie
z predchádzajúceho čísla)

18. augusta 1946 -

korešpondenčný listok manželke

V úvode sa pýta, či malé deti sú už v Bratislave - nevidel ich štyri mesiace. Manželku prosí, aby mu zaobstarala knihy - klasikov: Shakespeare, Goethe, Dostojevský, Undsetová, Gorkij, Chesterton a duchovné čítanie - čo jej poradí Dp. riaditeľ (ním bol Dr. Alexej Izakovič). Želá si poslať nepreverené mlieko, kúsok slaniny, trochu masť a pár citrónov. Ďakuje manželke, že mu spríjemňuje život väzenský. Keď dostáva listy a veci, otvárajú sa dvere cely a to je „vždy taký malý sviatok srdca“.

Darinka a Vojtko nech sa i za krstného otca modlia každý večer. Ak to bude treba, zariad' omšu, Mojka - a všetko, čo s tým súvisí. Je to povinnosť duchovnej rodiny, keď inej tu niet.

Na prvej strane korešpondenčného lístka sestre Rózke k meninám želá mnoho pozhnaní, zdravia a najmä radosti z detí.

Ďakujem Ti, drahá sestra moja, za tvoju dobrotu, za pozdravy, za výborné pagáčiky (sú dobré a praktické, akoby vynájdené pre väzenie, lebo trvajú a zato sú čerstvé, chutné).

***

25. augusta 1946 -

korešpondenčný listok manželke

+! Drahá Eržika, mama píše, ako nosí Romko obedy, aké deti „nemajú žiadnej chyby“ - a to mi urobilo nádherné dni, lebo keď mama takto píše, lepšieho nemožno povedať o deťoch. Že Marta „aj pokarhá malé, ale ju aj poslúchajú.“ V takýchto slovách je celý môj svet. A je sľubný. S Romkom boli na Porcinkuli v Zámkoch. Všetko - akoby som znovu žil tie časy mladosti. Keby neboli také tvrdé - vojna, vyhoreli sme, bieda, choroba, odkázaný na seba - snád' by neboli ani pekné a dnes istotne by som bol slabší. Všetko preboli a deti budú ako z ohňa.

Čo sa obhajcu týka, žiada manželku, aby vyčkala a k ničomu sa neviazala.

Ostatne, ešte mám byť vypočúvaný, potom dostanem obžalobný spis, až potom sa určí termín. Nevie, či ja prídem teraz alebo až po prezidentovi, alebo či spolu.

Závisí od „mnohých okolností“ či si vezme obhajcu. Prosí manželku, aby si vypýtala knihy, ktoré už prečítala a odovzdala na správu.

Už veľmi čakám, popíšte si, čo mi máte povedať, aby ste nič nezabudli. Ako si sa rozhodla s Martuškou, bude študovať ďalej? Paľkovi ponechajú tých 200 korún mesačne? V sirotinci máte zabezpečené miesto?

V rámci dodatku píše:

Drahá Darinka, stará mama Ťa chváli... Otecko chce vidieť na Tebe dedinu dlho. Príď v skladanej sukničke, ešte som Ťa v nej nevidel - a dones i svoju a Vojtkovu fotografiu. - Vojtko môj, som zvedavý, ako Ti svedčí Meder a čo mi povieš. Stará mama píše, že si sa prestal báť voza...
***

1. septembra 1946 -

korešpondenčný listok manželke

V úvode tľmočí svoje pekné domjy z návštevy, chváli manželku a deti.

Aký je život! Moje väzenie Vám osoží v každom smere. Aj keď ste šiesti v jednej izbe a v neistote o zajtrajšok, jednako, ba azda práve preto, žijete krajšie a vidieť to na Vás. A tým môj život stal sa podstatne lepším.

Ďakuje za knihy, čo mu manželka priniesla a pýta si ďalšie. Na začiatku

školského roka sa prihovára deťom:

Iste chápete, že pre naše ťažké polozenie Vaše povinnosti sú väčšie, než iných. Usilujte sa byť zdravé a veselé, a to viete, že nič tak neškodí zdraviu, ako zlé svedomie! Drahé deti moje, nezabúdajte, že mamička a ja nemáme nič, len Vašu usilovnosť a statočnosť! Ale to je vlastne viac, než všetko ostatné, ak sa budete svedomite učiť a dobre držať.

***

16. septembra 1946 -

rodáci z púte

v Mariatáli do väzenia

Drahý Šaňo!

ALEXANDER MACH

Očakávaní... s nádejou

Denníky, odkazy a listy. Marec 1945 - júl 1947

Tvoji rodáci na púti v Mariatáli myslia na Teba a posielajú Ti srdečné pozdravy:

Posielam Ti i tvoj brat vrelé pozdravy od Márie Talenskej.

Bud čestný v Tvojich ťažkých chvíľach.

Božká Ťa tvoj brat Jozef a Róza.

Nasleduje 47 podpisov.

***

21. septembra 1946 -

korešpondenčný listok manželke

Úvodom nadšene píše o fotografiách detí.

Romko ani z filmu (...) A smejúce sa malé! Z Darinky ide teplo, z Vojtko milé šibalstvo.

Menovite ďakuje aj „Ferovi“ za zhotovenie fotografií. S veľkým záujmom číta ELÁN. Takto sa prihovára sa deťom:

Martuška, Paľko, Romko, moje väzenie by nebolo tak ľahké, keby mamička nemala z Vás radosť. Ak myšlienka na mňa pomáha Vám byť stále lepšími i v učení i jeden k druhému - a nech je tak i naďalej - potom nemusíte byť smutné pre moje väzenie, lebo Vy mi ho robíte šťastlivým. Bud'ťe veselé, nemáte príčinu na zármutok. A usilujte sa byť zdravé! Teda netriasť sa pre nenaucenú úlohu, ale naučiť sa ju, netrapiť sa od hanby pre nejaké klamstvo, nepravdu, ale nekľamať. Mat' všetko v poriadku - a to je zdravie.

Martu prosí o ďalšie čísla ELÁNu a požičanie týchto diel - ak to bude bez ťažkostí a výdavkov: A. Matuška, Profily; Vercors, Mlčanie mora; V. Šrobár, Z môjho života; F. Bokes, Dejiny Slovákov a Slovenska; Gorkij, Matka a Dielo Artamanovcov; A. Maurois, Tragédia Francúzska; Linnankoski, Pieseň o červenom kvete; A. Hirner, Človek a spoločnosť; Hrušovský, Engels ako filozof; Sosskij, Absolútne kritérium pravdy; Brtán, T.Sv. Martin v povstaní; Šujan, Slovenské národné povstanie; Mrlan, Slováci v slovanstvom svete; J. Stanislav, Slovanskí apoštoli Cyril a Metod.

Darinke a Vojtkovi pripomína, aby boli také dobré, aké milé sú na fotografii.

***

6. októbra 1946 -

korešpondenčný listok manželke

V úvode pripomína blížiacu sa narodeninu a pokračuje:

Romkovi povedz, že odbavujem

za neho deviatnik. Darinke, že sa mi páči jej starostlivosť o Vojtko, vôbec - je stelesnená starostlivosť, mala by sa menovať Martou. ...

Ďalej uvádza, že ešte nedostal obžalobu, hoci prišiel október a nesplnil sa manželkin predpoklad, že súd bude v máji. Je rád, že videl manželku „dôverivú a uspokojenú“, ako doteraz „ani raz nebola.“ Je z toho taký veselý, že ešte i jesenný dážď mu „robí radosť.“ Knihy, menovite z histórie, nech mu posielajú, aj keby dostal obžalobu. A nech mu často píše.

Kde je Vojtko, Darinka a Romko, tam musí byť vždy niečo nového, veď čo všetko sa postáva za krátkej ná-

človek nikdy nevie, kedy spadne do najhlbšej vody alebo do najdivšieho prúdu...

Povedz deťom, ak sa poharkajú (čo je prirodzené) nejaké porekadlo, aby nezačínali nič, kým sa hnevajú, lebo „čo sa v hneve začína, to sa v hanbe končí!“ Je to ťažko, najmä keď ste šiesti v jednej izbe, ale práve šiestim v jednej izbe je najviac treba držať sa toho.

Drahušká, Boh nám snád' priam preto dal tieto ťažké dni, aby sa stali pozhnaním pre výchovu detí našich. Stále na to myslím a veľmi Ťa prosím, aby si - už aj s pomocou Martušky dobre využila tento čas. A nie-

zdravotnému stavu, o ktorý mala obavy, napísal:

Bolo to iba malé prechladnutie, zo stálej studenosti severnej strany, ale teraz je už všetko i vo mne ako býva na strane snežnej. Do nemocnice by som nerád, hoci mi pán obžalobca naznačil, že by Národný súd nerobil prekážky, ak by to lekár navrhol, lenže neviem, či by Ťa a deti mohol vídať a prípadne by Vám to bolo drahé - cestovné - no a hlavne nepotrebujem toho, lebo som znovu úplne v poriadku.

***

21. októbra 1946 -

list rodákov z roľníckej schôdze

Slovenský Meder, 21. október 1946

Pán

Alexander Mach

Bratislava

Väznica Krajského súdu

Podpísaní Vaši rodáci, sídení na roľníckej schôdke, spomínajú si na Vás a srdečne Vás pozdravujú. Nech Boh všemohúci dá Vám sily a dobrého zdravia, aby ste túto ťažkú skúšku šťastne prekonali!

S Bohom!

Nasleduje 57 podpisov

***

25. októbra 1946 -

list od manželky

cenúra (šifra cenzora)

Drahý môj,

Ďakujeme za posledný list, každú stredú zájdem na Národný súd, aby som čo najskôr dostala riadky tvoje, ktoré v nedelu napíšeš. Už si každú nedelu povieme, no zase máme od Otecka voľačo a sotva sa vieme dočkať stredy. Hanbím sa trochu, že my to tak systematicky nerobíme, ale ani neviem prečo, nejde to voľako, niekedy by som tak rada napísala niektoré výroky od detí, niektorú udalosť, huncútstva, mrzutosti, atď. Veď žijeme vo všetkom v stálom spojení s Tebou, denne nesčíslelnekrát Ťa spomínajúc a predsa k písaniu, uznám, málokedy si sadneme. Beží to okolo nás ako voda. Potrebovali by sme (najmä ja) Tvoju samotu, aby som sa trochu pozbierala. Toho „lopotenia“ je už nad hlavu niekedy, až nad moje sily. Hoci Tebe, Mojky, vidím, samota už neslúži. Idem Ti to, čo cítim, otvorene povedať. Potrebuješ zmenu snád' už dávno a snád' zlé robíme, že sa nepričiníme, aby sa to čím prv uskutočnilo. Prosím Ťa veľmi, nemaj ohľad na vedľajšie okolnosti, keď cítiš, že Ti treba liečenia zmeny. Priznaj sa k tomu, je to vec vážna. Všetko iné nepríde do úvahy. Cítila som, že Ti bolo nedobro, nevedela som o ničom a išla som sa informovať o Tvoj zdravotný stav. Nuž, Mojky, som ustarostená, či nemáš pľúcny nález. Viem medzi riadkami čítať a z málo slov mnoho vycítiť.

Keby si nebol v tak vážnom položení, vedela by som si rady, ale Ty musíš sám vycítiť, či by bolo dobre z Bratislavy odísť...

Opisuje, ako ich navštívil jej otec - Apčo, ktorý je na neho pyšný. Lutoval, že ho nepustili na návštevu. Veľmi sa potešil s vnúčatami. Darinke sa venuje, vlastne v školke sa jej venuje sestrička. Ja musím po svojej robote povinnosti behať, nemala som ich kde nechať i poprosila som sestričku, aby ich prijali do školky. Radi tam chodia a všeličo sa naučili už. Aj modlitby základné bez chyby vedia. Vlastne len Darinka, Vojtko tak pokulháva za Darinkou. Ale všade a vždy spolu, ani manželský párik.

len pre deti. I pre seba... V posledných dôsledkoch myšlienka na toto najhoršie, ak sa dostane do krvi, je vlastne to najlepšie na svete pre život vlastný i pre pomer môj k životu iných. Treba si teda urobiť z tejto príležitosti, z tých dní rezervu aj pre dni, keď už nebude číhať na nás za každým rohom, v každej správe obava - ako dnes pri čakaní súdu, obžaloby, rozsudku, atď. - obava, čo tak skvele vychováva.

To ovšem neznamená, že sa musíme stále strachovať. Nie. Len využívať to navštívenie správne pre seba a pre deti... Terajšími výsledkami sa akiste končí vyšetrovanie. A pripraví obžalobu. Iste to potrvá nejaký čas, lebo prirodzene ide o veľký materiál, keďže budeme spoluobžalovaní traja; prezident, Fero Ďurčanský a ja. Nevrím, že by to bolo hotové za mesiac, a to by teda znamenalo (od doručenia obžaloby musí tiež uplynúť nejaký zákonom predpísaný čas), že tohto roku sotva sa začne súd.

Keď sú vypočúvania, týždeň prebehne rýchlejšie a ľahšie. Stále mlčanie, ticho jedného dňa presne takého ako je druhý, keď to trvá rok, nuž veru dusí. A zadusené dni hneď zmiznú, akonáhle príde nejaký ruch. Najmä počuť ľudské slovo, počuť niečo a povedať niečo býva tu človek žiadostivý. Preto tak rátam už po dvadsiatom v mesiaci dni a keď sa blíži prvého, hodiny, kedy asi príde.

Na ďalšej strane píše ako sú mu vzácné návštevy a že také šťastné narodeniny nemal. Aj keď - ako manželka vie - jemu je jedno, čo je, inak je to teraz, keď má od rodiny nejakú pozornosť.

Slovom, takto si tu ja žijem i v minulosti i v budúcnosti. Stále s Vami. Teda pekne. Myslieť na minulosť ma uspokojuje, lebo i keď bolo v nej aj všeličo, za čo sa temer hanbiť treba, jednako rád ju mám. Veď z nej nám rastú deti a je nám pôdou, z ktorej aj ináč toľkými spôsobmi, cestami - necestami vychádza nám veriť v lepšiu budúcnosť... Veru, Mojka, ako nám dobre. Kto nemá deti, nemá minulosť dobrej...

Spomína, ako ho niekedy zamrzelo, že sa ako mládenec zriekol otcovského podielu v Mederi, ale teraz vidí, že „nie v tom je grunt, domov, rodný dom, čo je z tehlá a na čom rastie jačmeň, ale v modlitbe za otca a za syna, v láske detí k matke a jej k nim a najmä v tej krvi a vôli, v bolesti a radosti, čo je nám spoločná. K svojmu

vštevty, na celé týždne mám obrazy z nej.

***

13. októbra 1946 -

korešpondenčný listok manželke

Vrúčne ďakuje manželke, že sa jej podarilo prísť na jeho narodeniny. S Ťutostou uvádza že návšteva bola krátka a prosí manželku, aby vybavila dlhšiu návštevu. V kolónke na prvej strane korešpondenčného lístka píše dcére Marte:

Mamičkina návšteva a tie listy a najmä sv. omša, o ktorej mamička hovorila, boli najkrajšie dary.

Dcére odporúča čítať: P. Lippert (všetko), Bloy (všetko), Gončarov (Oblomov), Gulbranssen (Večne spievajú lesy), Chesterton (všetko), Tolstoj (Vojna a mier), Hugo (Biednici), Shakespeare (všetko), Fr. Werfel (Musa Daghu), Undsetová (všetko), Cervantes (napríklad Dona Quijota by som si aj ja rád znova prečítal).

Len módne plevy nečítaj!

***

20. októbra 1946 - list manželke

(Bez oslovenia - asi koncept)

+! 20. októbra 1946. Nedeľa, tretia októbrová, devätnásta po Sv. Duchu, v liturgii Deň panenstva Panny Márie a sviatok Vendelínov, zo škótskeho kráľovského rodu, ktorý ušiel do Nemecka pást' ovce, aby sa nemusel stať kráľom a tak sa stal svätým, ktorého dnes i u nás v Mederi slávia ako patróna statku, má sochu na ulici ako sa ide zo stanice, kedysi to bol kraj obce... V Prameni je lekcia na dnešok „slnko nech nezapadne nad našim hnevom - nech každý hovorí pravdu... a sa staral, aby mal z čoho nadeliť tomu, kto trpí núdzu.“

Manželke ďakuje, že pomáha sestre aj keď sama je „v tvrdzi a z mála dáva ešte biednejším. Pripomína, že sa už treba venovať Darinke.

V piatom roku sa dieťa viac naučí, ako v desiatom. Komenský hovoril, že najviac sa naučí človek do šiesteho roku, i keď je to nie celkom tak, nezabúdaj využiť každú chvíľku, aby aj hračky boli jej školou. Martuška a Paľko nech ju občas naučia nejaký veršík, prípadne aj v inej reči... I modlitby základné nech sa už naučí všetky. Aj keď im neporozumie, majú ony ohromnú moc. S modlitbou, so slovami modlitby je to tak, ako s plánovaním asi. Bolo by neskoro učiť sa vtedy, keď je už v hlbokéj vode...

V ďalšom sa pýta manžela, či mu netreba priniesť teplé oblečenie ako pančuchy, čapicu, bundu. Píše o deťoch, odovzdáva pozdravy od rodiny, ktorí by ho veľmi radi navštívili. Hľadá si také zamestnanie, aby nemusela malé deti nechávať samé.

Vše si myslím voľajaké miesto správkyni v internáte alebo v ozdravovni, atď. Kde je byť, strava, len keby ľudia Ti boli troška odhodlanejší nebát sa ma...

Po procese dám sa intenzívnejšie do toho, dúfam, že sa mi to aj podarí. Chceme si znovu zariadiť domov, aby sme aj Teba, Mojky, mali sme raz kde prítúliť... (Teraz sa snáď usmievaš, ako vtedy pri návšteve, keď som Ti hovorila o mojich snahách dostať Ťa na „dočasnú slobodu“, či ako sa to povie?). Aspoň do tej nemocnice, von z tej cely, kde sa rok zdržovať práve dost... Ja verím stále, že tie naše modlitby privedú Ťa raz k nám a bude ešte radosť aj u nás...

***

27. októbra 1946 - list manželke

Na dvadsiatich riadkoch srdečne ďakujem manželke za list, upratla si celú, že sa cíti ako doma a takto si číta. Prosím manželku, aby mu zadovážila ELÁN.

„Nič nečítam tak rád ako ELÁN, i keď ma všeličo hnevá v ňom.“

Lutuje, že nemohol vidieť jej otca - Apča. Mrzí ho, že pri minulej návšteve spomenul nemocnicu, čím ju znepokojil. Je celkom zdravý, síce zoštíhlol, ale to z cvičenia. Keby ho videla, nemala by „slovička obavy“. Zmenu by iste privítal, ale nie nemocnicu - no, musia byť reálni.

Mňa považujú teraz za najťažšieho väzňa, alebo jedného z najväznejších, nuž bolo by nielen zbytočné, ale aj nevhodné hocičo podnikat' v môj prospech, a to i titulom zdravia. Ani by som nerád a nechcel mať úľavy alebo nejaké extra klobásky, keď tu vidím toľko iných. Nie som rodený martýr, nemám rád a nebolo by správne, keby sa vec tak brala, ale ani ohľady nechcem. Svoje si chcem nieť, ako sa patrí. Ty to musíš pochopiť, Mojka, a preto Ťa veľmi prosím, nerob nič, nepros nikoho. Vravím, beztak by to bolo márne a Tvoje trápenia z takých odmietnutí by ma veľmi boleli.

O mnoho väčšiu radosť má z toho čo píše o deťoch, že Martuška sa „učí u najlepšieho nášho stenografa“ a kto vie, či raz nebude jeho „stenografkou“. Paľkovi radí, aby si nedal vytrhnúť zlomený zub, lebo by pochoďil ako on. Nech si nedáva zlatú korunku a nezabúda masírovať si dasná.

Keď som bol študent, vytrhnutie zuba bolo lacnejšie ako vyliečenie alebo koruna - pre nič, za nič trhali mi zuby, že mi sotva čo zostalo.

Posiela pozdrav Darinke k meninám ako aj ostatným detom. Paľkovi a Romkovi dáva na starosť Šaňkov hrob, aj krstného otca. K manželkinej starosti o zamestnanie napísal:

Eržika, nezabudni mi povedať, čo je s Tvojou štátnou spoľahlivosťou, či si tam bola, čo som Ti radil. Ak sa to nepodarilo, aj tak dobre. Vôbec - treba urobiť všetko, čo považuješ za potrebné a správne, ale keď sa to nepodarí, nech Ťa to netrápi, ale naopak, nech Ti i neúspech slúži k dob-

rému. Mysli si, že práve tak je lepšie. Človek totiž nikdy nevie, čo je lepšie a len jedno má mať stále pred očami: otázku, či urobil to, čo považuje za správne, za povinnosť, za pravdu atď. Úspech alebo neúspech, to sú nie podstatné veci... Som rád, že si optimistická a taká odhodlaná do práce, že si hľadáš miesto a pripravuješ možnosti pre vlastný domov... Nech Ťa netrápi, že niektorí ľudia sa Ťa stráni. Veď iní Ti zas tak pekne pomáhajú - ja sa ľudom nevidia. Toľko prevratov, toľko neistoty prežili za pár desaťročí, že už ani sebe neveria, že sa i seba boja.

Som tu občas vypočúvaný ako svedok v kadejakých drobných vidieckych veciach. Raz to bude román! Ako sa ľudia obracajú! Včera ma vypočuli ako svedka obhajoby pána, ktorý bol nedávno ešte žalobcom ľudového súdu kdesi v Liptove a teraz je už obžalovaný ľudovým súdom...

- Začína snežiť. Je to zvláštna hra pozerať sa, ako padá sneh na mreže a potom kvapká z nich voda. Nuž, tak je to s nami niektorými. Kým sme vysoko a lietame, zatiaľ sme bieli, slávní a keď zletíme na zem - čmahorina.

Ale viac je tých stotočných a to sú práve ľudia akosi nepolitickí, ktorí konali a konajú i dnes svoje prirodzené povinnosti. Som veľmi šťastný, že som počul od Teba, ako Ti pomáhajú práve tí neznámi... Ešte nejaký rok to vydržíš bez miesta a potom už naisto dostaneš prácu.

S bližiacou sa zimou sa takto pripravára chlapcom:

Vojtko prvý raz vidí uvedomele sneh. A viem, na čo myslí Paľko a Romko. No, budú raz aj lyže, chlapci moji, aj Tatry a budete mať z nich tým väčšiu radosť, čím sa stotočnejšie držíte teraz.

Ubezpečuje manželku, že nič nepotrebuje, aj keď mu jej pozornosť „tak veľmi, veľmi dobre padne“. Pred záverečnými pozdravmi a uisteniami, že veľmi čaká návštevu, na ktorú sa oblieka ako by „šiel na sobáš“ napísal:

Skoro sa hanbím, že vždy mi je lepšie než druhým a vždy omnoho lepšie, než si zaslúžim. Aj predtým tak bolo, i teraz je tak. Z tých 18 rokov, čo sme spolu, dva roky väzenia - predtým pol roka koncentračný tábor, rok v sanatoriume medzi životom a smrťou: to boli len Tvoje väzenia a bolesti vlastne, lebo si sa Ty vždy tak postarala o mňa, že mne bolo dobre...

***

10. novembra 1946 - list manželke

Asi pol strany venuje bližiacim sa meninám manželky. Cituje z Lermontova, ktorého mu priniesla. Tón jeho listov je tým galantnejší, čím ťažšiu situáciu manželky vybadá.

V poslednom čase píšeš, ako si rozorvaná, aké starosti máš, že by si potrebovala samoty - i pri návšteve som vybadal, že žiješ v strachu, v ťažkostiach. A nie div. Ale napriek tomu všetkému, neviem si pomôcť, ja to považujem za dobré. A v srdci svojom iste i Ty tak cítiš. Vidím to z Tvojho zmysľovania, z každého slova a pohľadu... Ani o deti nemaj strach. Ja ich vidím zdravé a myslím, že ich lepšie vidím, lebo ich vidím v odstupe a sústredenejšie, než ich môžeš vidieť Ty...

Musíš mať a maj právom v sebe pocit uspokojenia, stáleho a radosného zadosťučinenia, že sa netrápiš nadarmo. Je to ohromný výsledok a z jeho veľkosti čiastočne sa dá usúdiť, čo Ťa to muselo stáť, koľké noci, slzy odriekania.

Na ďalšej polovici strany sú vručné slová citu k manželke, vďaka pretkané spomienkami. Na novej strane desať riadkov venuje spomienkam na manželkinho otca, „Apču“, keď žil s jej mamou v Rusku.

Rád by som to i deťom našim povedal, že je mojím želaním, aby našli správny, srdečný pomer i k dňom našej mladosti, k tomu, v čom sme vyrástli, zvlášť Ty; tie piesne, ktoré dávajú klavíru a najmä ešte kedysi cimbalu z Košíc prinesenému akúsi inú dušu, tie krásy Tvojho detstva, prvých modlitieb, prvých serenád, prvých listov. Keď som žil v politickej šírine a šírinou, hoci som cítil posvätnosť toho všetkého, jednako neprenikol som do hĺbky vecí, ako teraz.

V pokračovaní navrhuje manželke prísť na jej meniny bez detí, aby jej o tomto mohol porozprávať. Deťom by o tom povedal, keď ona nebude prítomná. Tiež pripomína, ako ho zasiahlo, keď manželku napadli pre jej „hlas“.

Nuž, tak si tu teda so mnou.

Ale aj ináč. Dojalo ma, že chceš pomáhať a pomáhaš tým, čo sú ešte v biednejšom (totiž hmotne) pozícií. Ilke. A len pomáhaj, Drahúška. Aké to hlboké a silné, čo si mi povedala, že chceš poslať balík a či môžeš tomu alebo onomu ja som Ti nerádil, ale potom som sa zahanbil. Že by si mohla mať nepríjemnosti? Vidíš, toto je to staré, zlé vo mne. Nemal som tak hovoriť a opravujem sa. Len pošli, len pomáhaj, urob dobre. Čo cítiš, že je dobré, urob, a to aj vtedy, keby si mala preto nepríjemnosti. Ovšem, somsi istý, že nebudeš mať.

Človek má niečo urobiť nie preto, či bude mať z toho nepríjemnosti alebo príjemnosti, ale preto, že to urobiť má. Ba keď to urobí napriek možným nepríjemnostiam, tým väčšie dobro, tým väčšia cena je v tom skutku - totiž mravne...

K druhým manželkiným meninám bez neho, píše:

Prežila si tvrdé dva roky. Ale neľutuj. I keby si ich bola prežila v samých radovánkach a bezstarostnosti, boli by prešli nakoniec - a iste by nezanechali takú dobrú chuť, ako tieto dva strastné, bolestivé... Je dobre, že vidíš okolo seba biednejších, aby si im pomohla. To je to pravé šťastie. Sú ľudia v bohatstve, mali by možnosti a nevidia biednejších. Sú na poľutovanie, lebo ťažko sa dostanú k pravému životu.

V závere listu, pred pozdravmi všetkým, čo budú s ňou na meninách, najmä deťom pripomína, ako jej pred dvadsiatimi rokmi napísal, čo to znamená ísť s ním a ona išla...

Nech Ti dobrotivý Boh odplatí všetko, čo si mi bola. A nech Ťa požehnáva v Tvojom tichom hrdinstve. Svätá Alžbeta, svätica ruží, almužny a tichého hrdinstva, nech Ti pomáha svojím orodovaním, aby si nám bola zdravá a šťastlivá.

***

24. novembra 1946 - list manželke

+! Drahá Eržika,

O týždeň - teda začína sa náš súd. Ďakujem Ti, že sa mi toľko venuješ a že si sa mi postarala o takého výborného a našského obhajcu. Je to predsa len lepšie mať obhajcu svojho, než z úradu prideleného. Hoci som mu pri prvej návšteve povedal, že ho nechcem veľmi zamestnávať a prosil som ho, aby i on najmenej zamestnával súd a seba s mojou obhajobou, jednako sa dal s celou silou do práce a vidím, že ide veciam na koreň a vyzná sa v nich. I keď som ho upozornil, že ho nebudeme môcť platiť, predsa sa tak stará a cele sa mi venuje. Poďakuj sa mu za to a keď je len trochu možné, požiadaj rodinu, aby sa zložila aspoň na hradenie režijných trov obhajcových. Ináč obhajoba to bude márna. Po preštudovaní obžaloby vidím, o čo ide. A preto je najdôležitejšie práve to, aby som bol duševne spokojný a aj naďalej taký vyrovnaný, ako doteraz - teda najdôležitejšie je vidieť Teba a deti čo najčastejšie a také, aké som ich videl včera.

Posilou v tomto položení je mu vedomie, ako odhodlane znáša ťažkosti a ako zmysľujú deti. Prosí, aby čo najčastejšie prichádzali na návštevu.

I preto Ťa prosím o častejšie návštevy, že nechcem brať mnoho času obhajcovi a vždy môže byť niečo na vybavenie vo veciach súdu.

Povedal som Ti, Mojka, že obhajca tu nemá zmyslu pokiaľ ide o osobnú stránku, ale pokiaľ ide o vec, to je iná otázka. Ale z toho - nepriamo azda - môže sa v mnohom vplývať na rozhodnutie súdu. Preto je dobre, že si mi priniesla knihu dokumentov (o prejavoch Dr. E. B.). Už som si ju preštudoval a našiel som, čo som hľadal. Totiž dôkaz o tom, že B. v rokoch 1937 a 38 rokoval s Berlínom o určitom návrhu, i s Poľskom, atď. Keď mohol rokovať on, prečo by sme nemohli my, ktorí sme mali možnosť, a teda aj povinnosť zachrániť Slovensko, ak už iní tie možnosti boli stratili i pokiaľ išlo o celú ČSR i o Slovensko? To je nesmierne silný argument - pre vec, pravda, ale nepriamo i pre - Aj iné cenné vyhlásenie hovoriace v prospech našej veci som našiel v knihe. Preto je dôležité, aby ste mi zadovážili aspoň niektoré z tých, čo som Ti povedal. Vidím, že je mnoho prejavov a dokumentov hovoriacich - i keď nechtiac - za našu vec a to tým cennejších, že pochádzajú od najväčších našich protivníkov. Ide tu nielen o dokumenty pred roku 1945, ale aj po - a tieto posledné sú dokonca lepšie, silnejšie za našu vec.

Nuž, Mojka, urob, čo sa dá, aby som tie knihy, prejavy, alebo aspoň citáty - týkajúce sa čs. národnej jednoty (kladne alebo záporne), otázky slovenskej národnej samobytnosti, pomerov za prvej ČSR v otázke centralizmu, atd. mohol dostať.

Do jednotlivostí sa púšťať nebudem. Veď ako sa brániť proti tvrdeniam, že som niečo urobil „štyrom bližšie nezisteným robotníkom“ neznámym, ktorých mená neviem a nik mi ich asi nemôže udať? Ale v zásadných otázkach obrana nebude nijako ťažká. Ani nedá mnoho práce. Som s ňou vlastne už hotový. Je celkom jednoduchá, ako i celá vec je jednoduchá. Totiž vec naša! Preto ma netrápi,

že som doteraz nedostal ani jednu zápisnicu, osvedčenie, výpoveď atď. - na ktoré sa obžaloba odvoláva a ktoré by som si mal teda aspoň pozrieť. Ide tu napríklad o akési Kovárove zápisnice, o Sidorove, o nejaké osvedčenie Falathovo, o 2 - 3 moje články z rokov pred 1939 - a neviem, či z celkového zmyslu článku, zápisok - ak sú vôbec autentické - nevyplýva azda úplne iné, než čo obžaloba tvrdí. Dúfam, že snáď za rokovania súdneho bude mi umožnené nazrieť do toho. Ale ak nie, nevadí. Ja i s tým budem spokojný.

Na záver uvádza, že je naplnený vďačnosťou Bohu za ňu, za deti i za to, že mu je „všetko k dobrému.“

***

24. novembra 1946 - list synovi Pavlovi

V úvode blahožela synovi k zvoleniu za starostu v triede, keď zo 42 hlasov získal 36. „To je veľká vec, dokonca väčšia, ako keby získal všetky hlasy“.

I za slaninku z Račištorfa ďakujem. Pozdravujem toho tvojho dobrego kamaráta a jeho tak štedrých rodičov. Nech im Pán Boh zaplatí!

Som rád, že sa priznávaš, ako sa Ti nechce to uhlie nosiť. V tomto priznaní vidím, že doteraz budeš ho nosiť ešte usilovnejšie, ináč by si nebol pravým chlapcom!... Nezabudnite na Vojtkove narodeniny i na to, že je nielen Vojtkom, ale i Mikulášom!

A zabudli ste mi rozpovedať, ako ste oslávili mamičku. Napíšte mi dlhý list o jej meninách.

Drž sa stotočne, Paľko môj, zvlášť v týchto dňoch môjho súdu.

Na záver pripomína synovi, aby sa nestalo nič, „čo by zarmútilo mamičku“ a keď bude mať v poriadku „zuby i hrivu“ nech príde na návštevu, ale „aj s vysvedčením“.

***

24. novembra 1946 - list synovi Romanovi

List začína peknou spomienkou na včerajšiu návštevu a pokračuje:

Najviac ma dojalo, ako chodíš každý večer do kostolíka. Ďakujem Ti, synček môj drahý. Vždy je mi i bude veľmi dobre pri takýchto myšlienkach na Vás. Martuška, Paľko, malučké i Ty robíte takto mamičku i mňa najšťastnejšími ľuďmi na svete.

Hovorili ste, že radi bývate s chlapcami v internáte. Teším sa tomu, ale robte tak a držte sa toho, čo mamička povie, lebo ona najlepšie vie, čo je pre Vás dobré. Len buď i Ty i Paľko k svojim kamarátom v sirotinci aj v škole vždy vľúdny, dobrotivý a nič neurob v hneve.

Chcel si úlohu, nuž: pozbieraj dáta narodenin všetkých z našej mederskej i košickej rodiny, teda Apčove, atď., starej mamy, strýčka, Jožka, Ilky, ich detí, Baba tety, atď. Som zvedavý, ako si poradíš, ako budeš písať do Medera a ako to napíšeš mne.

Píše mi každý týždeň!

Na záver odkazuje Darinke a Vojtkovi, že keď budú dobrí, Ježiško im prinesie stromček a obrázkovú knižku.

(Pokračovanie v budúcom čísle)

(Pokračovanie
z predchádzajúceho čísla)

V sept. 1918 sa č.-s. legionári významne zapojili v boji pri Doss Alto po boku talianskej armády.

18. okt. 1918 Masaryk vo Washingtonskej deklarácii samostatne vyhlásil nezávislosť československého národa. Pozn.: Takýto „zmiešaný“ národ vlastne nikdy neexistoval, len osobitne: český a slovenský.

28. okt. 1918 rakúsko-uhorský minister zahraničia Gyula Andrassy poslal prezidentovi USA W. Wilsonovi nótu, ktorou Rakúsko-Uhorsko prijíma americké podmienky a vyjadruje ochotu ihneď začať vyjednávanie o prímerí. To bola vlastne vojnová kapitulácia Rakúsko-Uhorska.

Len čo sa túto novinu dozvedeli v Prahe, hneď ten deň 28. okt. 1918 Český národný výbor (tzv. „muži 28. októbra“) vydal zákon o zriadení samostatného česko-slovenského štátu. Táto správa zastihla 20 000 českých a slovenských legionárov ešte v zákopoch západnej frontovej línie. Masaryk bol v tom čase vo Washington, Beneš s Kramářom v Ženeve a Štefánik v Japonsku na ceste k č.-s. légii na Sibír.

30. okt. 1918 sa na pozvanie Slovenskej národnej rady zišla v Turčianskom Sv. Martine porada slovenských politických činiteľov. Účastníci sa vyhlásili za „Národnú radu slovenskej vetvy jednotného česko-slovenského národa“ (!) a odhlasovali Deklaráciu slovenského národa, ktorou sa Slovensko pripojilo k Československému štátu. Avšak pôvodne odhlasovaný text Deklarácie aj zápisnica o priebehu zhromaždenia „sa stratili“! Na porade sa zišlo 101 účastníkov, z ktorých bolo 95 evanjelikov a z nich 31 z Turčianskeho Sv. Martina. Ťažko teda môže byť reč o reprezentácii celého slovenského národa, keďže slovenskí katolíci (ktorí vtedy predstavovali 85 % obyvateľstva Slovenska) boli na porade zastúpení nepatrne. Navyše, text Deklarácie, odhlasovaný účastníkmi porady, bol potom v noci zákrokom Dr. Milana Hodžu na súkromnej porade niekoľkých osôb svojvoľne zmenený, a to práve v takých podstatných bodoch, akými bola požiadavka sebaurčovacieho práva slovenského národa a účasť jeho reprezentantov na Mierovej konferencii. Jeden z podpisovateľov odhlasovaného textu Deklarácie, Karol Medvecký, ktorý bol tajomníkom SNR, vyhlásil neskôr uverejnený text za „falsifikovanú deklaráciu“.

13. nov. 1918 prišla správa na japonskú loď, na ktorú Štefánik s Janinom práve nastupovali (aby sa prepravili z Japonska do Vladivostoku), že vojsko z Francúzska a Talianska s Benešom triumfálne vstúpilo do Prahy.

14. nov. 1918 bolo v Prahe narýchlo „zostavené“ (nie zvolené!) Dočasné národné zhromaždenie, ktoré prijalo Dočasnú ústavu nového č.-s. štátu. Za prvého prezidenta zhromaždenie všetkými hlasmi zvolilo (v neprítomnosti) Prof. Dr. Tomáša G. Masaryka, a neskôr potom ešte aj r. 1920, 1927 a 1934 (vtedy už ako 84-ročného!), predsedom vlády sa stal Dr. Karel Kramář, ministrom zahraničných vecí Dr. Edward Beneš, ministrom národnej obrany Václav Klobáček a ministrom vojny gen. Dr. Milan R. Štefánik (tiež v neprítomnosti).

Masaryk z USA odcestoval do

Európy až 20. novembra 1918, už ako česko-slovenský prezident. Ale prečo tak neskoro? Zrejme musel v USA, prezident-neprezident, najprv zavŕšiť plnenie uložených spravodajských úloh... Alebo, ako píše Kalvoda, s. 403: „...dokud Wilson nerozhodne vše, čo musí rozhodnúť“.

20. nov. 1918 Masaryk v New Yorku nasadol na loď Carmania smerujúcu do Anglicka a 7. dec. 1918 bol v Paríži, aby sa zamiešal medzi smotánku víťazných mocností, ktorá sa tam schádzala na Mierovú konferenciu. Masaryk preceňoval svoju autoritu dúfajúc, že ho na ňu pozvú, ako pozvali ďalšie hlavy štátov. Nepozvali ho, musel sa zmieriť s tým, že nie je dôležitý, ani vítaný. Nuž, nemal ho kto protežovať v parížskych

JAROSLAV LONGAUER

Milan Rastislav Štefánik

Jeho život a zahraničný odboj v 1. svetovej vojne

diplomatických a vojenských kruhoch, lebo Štefánik bol v tom čase so svojou misiou pri česko-slovenských legionároch na Sibíri.

Prezident Masaryk sa teda rozhodol odcestovať - do Talianska. Išlo o štátnickú návštevu, pretože novo ustanovený č.-s. štát od Talianska súrne niečo potreboval. Maďari totiž robili všetko možné, aby sa Slovenska nemuseli vzdať a jediná vojenská sila, schopná proti nim zasiahnuť bola v Taliansku. Išlo o vojenský oddiel vycvičených česko-slovenských legionárov, pôvodne zajatcov rakúsko-uhorskej armády na talianskom fronte, v talianskych uniformách, s talianskymi zbraňami a municiou, s talianskou dopravou a financiami. A tak 15. dec. 1918 Masaryk už bol v talianskej Modene. Taliansko za to očakávalo, že získa v danej oblasti istý politický a hospodársky vplyv a novo utvorený č.-s. štát sa zaviazal dodať mu uhlie, cukor a sklo. Nakoniec však nedodal okrem trochu skla skoro nič [Kautský, s. 222].

7. dec. 1918 pražská vláda ustanovila Dr. Vavra Šrobára za ministra s plnou mocou pre správu Slovenska.

Masaryk 16. dec. 1918 vykonal prehliadku oddielu č.-s. legionárov v Padove a z Talianska odcestoval 17. dec. 1918. O tri dni prekročil č.-s. hranice a nocoval v Českých Budějovičiach. Nasledujúce ráno 21. dec. 1918 pokračoval vlakom do Prahy, kde ho na železničnej stanici pompežne vítali ako prezidenta-osloboditeľa. Pri krátkej zastávke v Táboře vyjadril svoje prezidentské názory: „...již před 500 lety jsme měli v Husitech a Tábořech první socialisty a komunisty české“, že „Tábor byl první demokratickou a socialistickou republikou“, a preto „Tábor je nám programem“. A tiež: „Naše česká otázka je otázkou náboženskou... Rozsouditi musí každý myslící Čech mezi... katolicismem a protestantismem“ [Kautský, s. 223; Ďurica, Dejiny..., s. 295].

Pri odchode Masaryka z Talianska ho už sprevádzal taliansky oddiel č.-s. legionárov na čele s talianskym generálom L. G. Piccionem. Taliansko postupne dopravilo na Slovensko dve vycvičené a plne vyzbrojené divízie (25 tisíc č.-s. legionárov) vrátane proviantu a munície vo výške 70 vlakových súpravách s 3000 vačonmi. A koncom januára 1919 už bolo Slovensko obsadené! Až teraz sa ukázalo, aké prezieravé konanie

uplatnil Štefánik začiatkom r. 1918, keď od talianskej vlády Dohodou medzi Talianskou vládou a Česko-Slovenskou národnou radou z 21. apríla 1918 vymohol aj formovanie a výcvik č.-s. légii v Taliansku zo slovenských a českých vojnových zajatcov. Na túto taliansku vojenskú a materiálnu pomoc novo utvorenému č.-s. štátu však prezident Masaryk rýchlo, už o pol roka, „zabudol“, keď 4. júna 1919 vymenoval za hlavného veliteľa č.-s. brannej moci francúzskeho gen. M. Pellého a za veliteľa vojsk na Slovensku francúzskeho gen. E. Mittelhausera. Prítom Francúzi nedodali nič, ani vojsko, ani proviant, ani muníciu, ani materiál!

21. dec. 1918 generál M. R. Štefánik po náročnej prehliadke vojsk

ného Ruska, ale aj spredu dvoch rokov, varuje svojich boľševizmu naklonených politických partnerov: „...Volajte hlasno! Boľševizmus je nielen filozofickou orientáciou, ale aj prejavom chorobným, apokalyptickým chaosom, v ktorom sa hrubo prejavujú najnižšie pudy... A boľševickí vodcovia sú autokratmi v najhroznejšom zmysle slova... Demokracia musí proti tomuto prúdu bojovať. Koketovať s boľševickými smermi by znamenalo opustiť cestu cti a zdravého rozumu... Hovorím vám to z hĺbky duše: boj proti boľševizmu vo všetkých jeho prejavoch musí prevládať v našej politike. Konajme energicky, dokiaľ je ešte čas. Ak nebudeme konať, premení boľševizmus malé národy na národy slabé

a nakoniec na národy v rozklade.“

15. mar. 1919 Štefánik vlakom pricestoval (po siedmich mesiacoch cesty na Sibír) do Paríža z Marseille. Správu o svojej misii na Sibíri podal vrchnému veliteľovi spojeneckých armád maršalovi Ferdinandovi Fochovi a predsedovi Mierovej komisie Georges Clémenceauovi. Neskôr sa gen. Dr. M. R. Štefánik zúčastňoval na rokovaní Mierovej konferencie, kde išlo o povojnové usporiadanie Európy. Tam bola jednou z najdôležitejších otázok hraníc budúcich nových štátov. Štefánik sám načrtnol na mape konfiguráciu hraníc územia Slovenska v rámci nového česko-slovenského štátu. Dal si pritom na prácu záležať. Predpokladal nervozitu budúceho Maďarska, ktoré ako porazený štát bude donútené podpísať mierovú zmluvu. Preto venoval zvýšenú pozornosť južnej hranici Slovenska. Do najvyššej miery využil nespochybniteľné „prirodzené hranice“ - rieky Dunaj a Ipel. Východnú časť južnej hranice so zmiešaným obyvateľstvom potom koncipoval podľa zásady parity: „Koľko občanov maďarského etnika pripadne vcelku na územie Slovenska, toľko občanov slovenského etnika pripadne vcelku na územie Maďarska“ (preto je aj východná časť južnej hranice Slovenska „vykrojená“ viac na sever). Pri týchto úvahách vychádzal z oficiálnych údajov o sčítaní ľudu v Uhorsku r. 1910. Navyše, jeho návrh hraníc mal výhľad do budúcnosti. Pre nespokojných občanov by na základe zmluvnej dohody vlád budúcich štátov bola ľahko realizovateľná bezkonfliktná občianska (nie územná) výmena. Na východnej hranici Slovenska zabezpečil hraničný kontakt s Rumunskom, a to územím Podkarpatskej Rusi, aby Slovensko nezostalo Maďarskom územne izolované od slovanských balkánskych štátov. Takto koncipované hranice územia Slovenska boli potom Mierovou konferenciou aj prijaté! Pravda, aj s Benešovou „malou úpravou“ deliacej hranice medzi územím Česka a Slovenska na Morave, ktorý po Štefánikovej smrti územie Moravského Slovenska „priradil“ k Česku. Lenže priľahlé oblasti Uherského Hradišťa, Uherského Brodu, Uherského Ostrohu, Velehradu a celého Dolnomoravského úvalu nikdy Česku nepatrili, veď boli slovenským územím od čias sv. Cyrila a Metoda (a neskôr už len podľa názvov patrili do Uhorska).

Velehrad mal byť od r. 880 dokonca sídlom arcibiskupa Metoda!

Na rokovaní Mierovej konferencie Štefánik zastupoval Česko-Slovensko spolu s Benešom a Kramářom. Minister zahraničných vecí Beneš súhlasil sice s nomináciou Štefánika do Mierovej komisie, ale len pre jeho mimoriadne vysoké konexie a vplyv. Súčasne však navrhol prezidentovi Masarykovi, žeby bolo dobré, keby sa Štefánik vzdal kresla ministra vojny a prijal miesto vyslanca v Paríži alebo v Ríme (čím by sa stal Benešovým podriadeným!). Prezident Masaryk sa zariadil podľa rady Beneša a rozhodol sa, že návrh Štefánikovi predloží, „jen nevedel ešte čo s ním ďalej“!

Časopis Kultúra vo svojom čísle 15/2006 uverejnil článok Bohatier a mártýr Štefánik. V ňom autor článku Jerry Jaroslav Krúpa cituje z českej publikácie Černá kniha minulosti, s výstižným podnadvpisom: „Zločiny proti ľudskosti na území ČSR po roce 1945 a po únore 1948 - kruté vzpomínky a svědkové století, vyprávění prominentů za mřížemi a dráty - dokumentace“. Sú to vzácne svedectvá, pamäti a dokumenty trýznených väzňov. Zozbierali ich autori knihy, českí vlastenci Zbyněk Ludvík a Václav Bureš (www.zludvik.de). Obaja strávili dlhý čas ako väzni neľudských politických systémov v uránových baniach v Jáchymove a inde. Kniha je svedeckou výpoveďou a obžalobou falošných ideológií čechoslovakizmu a komunizmu. Jedna kapitola sa venuje svedectvám a dokumentom o generálovi Dr. Milanovi Rastislavovi Štefánikovi. Nasledujúca príhoda je prevzatá z tejto kapitoly, ako ju vo väzení vyzozprával MUDr. Rudolf Maxa, bývalý stomatológ z Paríža, priateľ majora Jana Šeba, vtedy vojenského pridelenca č.-s. veľvyslanectva v Ríme (pozn.: niektoré pramene uvádzajú meno Štafla, ale ten mal vojenskú hodnosť poručíka a ako č.-s. legionár sa z Ruska vrátil až r. 1920). Na schôdzi zvolanej do Švajčiarska majorom Šebom, za prítomnosti ďalších predstaviteľov odboja, žiadal Štefánik od Beneša vysvetlenie, kam sa podela väčšina peňazí z niekoľkomiliónovej zbierky dolárov od amerických Čechov a Slovákov na financovanie zahraničného odboja. Masaryk údajne zveril obnos do rúk Beneša. Ten však nebol ochotný podať vysvetlenie a keď Štefánik naliehal, Beneš sa všemožne vykrúcal. Nato major Šeba vybral z tašky francúzsky denník Le Petit Parisien a prečítal článok, že Dr. Beneš, v denníku nazvaný „le roi de roulette“ (kráľ rulety), prehral v Monte Carlo nesmierne sumy peňazí. „To je provokace“, kričal Beneš, „někdo mne chce kompromitovat manipulovanou lži“. Rozhorčený Štefánik na to zareagoval: „Sme v cudzej krajine, tu sa hádať nebudeme. Vyjasníme si to doma pred Národným súdom za prítomnosti Dr. Masaryka“. Major Šeba na konci schôdze v užšom kruhu poznamenal: „Priatelja, to je zatiaľ len začiatok. Mnoho si od toho nesľubujem. Defraudácia je kriminalita.“

Dr. Beneš od tejto chvíle nebudie spať, len kuť pikle, ako sa zbaviť súdneho pojednávania“. Známy český bádateľ a cestovateľ A. V. Frič, tiež prítomný na schôdzi, túto príhodu s Benešom opísal v brožúre Zločinec číslo jedna.

(Pokračovanie v budúcom čísle)